

Mikhael Rabo Kroniği'nin 1598 Tarihli Süryanice Nüshası: Kodikolojik ve Tarihsel Bir Değerlendirme*

The Syriac Codex of the Chronicle of Mikhael Rabo, Dating to 1598: A Codological and Historical Evaluation

Mihayel AKYÜZ

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Öğr. Gör. Mihayel AKYÜZ

Mardin Artuklu Üniversitesi,

Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü, Süryani Dili ve
Kültürü Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye

ORCID: 0000-0001-8216-0101

e-mail: mihayelakyuz@gmail.com

Başvuru/Submitted: 28.03.2025

Kabul/Accepted: 20.05.2025

Atıf: Akyüz, Mihayel, "Mikhael Rabo Kroniği'nin 1598 Tarihli Süryanice Nüshası: Kodikolojik ve Tarihsel Bir Değerlendirme", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Haziran 2025): 251-272.

Citation: Akyüz, Mihayel, "The Syriac Codex of the Chronicle of Mikhael Rabo, Dating to 1598: A Codological and Historical Evaluation", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (June 2025): 251-272.

Lisans/License:

Öz- Bu makale, 12. yüzyıl Süryani Ortodoks Patriği ve tarihçisi Mikhael Rabo'nun kaleme aldığı *Kronik* adlı eserin 1598 tarihli Süryanice elyazmasını kodikolojik ve tarihsel açıdan değerlendirmektedir. Üç sütunlu bir düzenle yapılandırılmış olan *Kronik*, kilise tarihi, siyasi gelişmeler ve doğa olaylarını bir arada ele alan nadir Süryani kaynaklarından biridir. Yaratılıştan 12. yüzyıl sonlarına kadar uzanan bu kapsamlı anlatı, Mikhael Rabo'nun entelektüel otoritesini ve Süryani tarihçiliği üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. *Kronik*, aynı zamanda dönemin siyasi, mezhepsel ve teolojik çatışmalarına da dolaylı biçimde ışık tutar. Kroniğin günümüze ulaşan en eski Süryanice nüshası olan 1598 tarihli bu elyazması (Urfa-Halep Süryanice Kodeksi), Mikhael bar Barsavmo adlı bir rahip tarafından istinsah edilmiştir. Bar Barsavmo'nun kullandığı ana kaynak, bizzat müellifin metnine dayandığı bildirilen Muşe Savroyo nüshasıdır. Elyazması, yalnızca metni korumakla kalmaz, aynı zamanda geç dönem Süryani istinsah geleneklerine dair önemli bilgiler sunar. Fiziksel özellikleri, yazım tarzı ve kenar notlarına ilişkin kodikolojik gözlemler, metnin üretim ve kullanım bağlamını aydınlatmaktadır. Eserin Ermenice ve Arapça-Garşuni versiyonları ile Fransızca, Arapça ve İngilizce modern çevirileri, *Kronik*'in geniş bir entelektüel çevrede karşılık bulduğunu göstermektedir. Çalışma, elyazmasının yapısal özellikleri ve tarih yazımı yöntemine odaklanmakta; ayrıca 19. yüzyıl sonlarında nüshanın keşfi ve Süryani Katolik episkoposu Efreml Rahmani ile Fransız oryantalist Jean-Baptiste Chabot'nun katkılarıyla bilim dünyasına kazandırılma sürecini de ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler- Mikhael Rabo, Urfa-Halep Süryanice Kodeksi, Mikhael bar Barsavmo, Efreml Rahmani, Jean-Baptiste Chabot, Süryani tarih yazımı.

Abstract – This article evaluates the codicological and historical aspects of the 1598 Syriac manuscript of the *Chronicle* written by Mikhael Rabo, a 12th-century Syriac Orthodox Patriarch and historian. The *Chronicle*, structured in a three-column arrangement, is one of the few Syriac sources to deal with church history, political developments and natural phenomena together. This comprehensive narrative, dating from Genesis to the late 12th century, reflects the intellectual authority of Mikhael Rabo and his influence on Syriac historiography. The chronicle also indirectly sheds light on the political, sectarian and theological conflicts of the period. The earliest surviving Syriac codex of the chronicle, dating to 1598 (The Edessa-Aleppo Syriac Codex), was transcribed by a monk named Mikhael bar Barsawmo. The main source Bar Barsawmo uses is the copy of Moushe Savroyo, which is reportedly based on the author's text. The manuscript not only preserves the text, but also provides important insights into late Syriac copying traditions. Codicological observations on its physical characteristics, writing style, and marginal notes illuminate the context of its production and use. The Armenian and Arabic-Garshuni versions of the work and modern French, Arabic and English translations show that the *Chronicle* found a wide intellectual audience. The study focuses on the manuscript's structural features and historiographical methodology; it also discusses the discovery of the manuscript in the late 19th century and the process by which it was brought into the academic world through the contributions of the Syriac Catholic bishop Ephrem Rahmani and the French orientalist Jean-Baptiste Chabot.

Keywords- Mikhael Rabo, The Edessa-Aleppo Syriac Codex, Mikhael bar Barsawmo, Ephrem Rahmani, Jean-Baptiste Chabot, Syriac historiography.

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Doktora Programı'nda hazırlanmakta olan Mikhael Rabo Kroniği 14-21. Kitaplar (MS 1042-1195) Tahlil ve Tercüme başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Yayın Tarihi	26 Haziran 2025
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-İntihal.Net
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 June 2025
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes – İntihal.Net
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the codicological and historical significance of the 1598 Syriac manuscript of the *Chronicle* of Mikhael Rabo, a work by the 12th-century Syriac Orthodox Patriarch and historian. Known as “Mikhael the Elder” or “Mikhael the Great” in Syriac sources, he was not only a religious leader but also a key intellectual figure of his time. His *Chronicle*, a monumental work covering the history of the world from Creation to the year 1195, is one of the most extensive and systematized examples of medieval Syriac historiography. The manuscript’s narrative includes detailed accounts of Byzantine emperors, Seljuk rulers, Crusader activities, and Abbasid caliphate politics, as well as inner-church dynamics, natural disasters, and theological debates.

The *Chronicle* is structurally organized into 21 books (*mimre*) and further divided into thematic chapters (*qepaleon*). It adopts a distinctive three-column layout: the top column is typically devoted to church history, the middle to imperial-political affairs, and the bottom to events occurring in surrounding regions. This method reflects Mikhael Rabo’s intent to present a synchronic narrative, enabling readers to comprehend events in parallel across different geographies and domains. His writing is not limited to a chronological sequence but includes analytical reflections on causality, divine providence, and moral interpretation of history. He believed that historical events unfold under divine authority, often functioning as expressions of reward, punishment, or abandonment by God.

Beyond the *Chronicle*, Mikhael Rabo authored theological, canonical, and liturgical texts. During his patriarchy, he convened several synods and produced ecclesiastical canons to reinforce church discipline. His *Anaphora* and *Book of Rituals* played an essential role in systematizing Syriac Orthodox liturgical practice. One of his most significant theological contributions is the *Creed* composed in 1169 in Antioch, addressed to Byzantine Emperor Manouel I Komnenos. This text reaffirms the doctrinal independence of the Syriac Orthodox Church, resisting imperial pressures toward ecclesiastical

unification. In addition to dogmatic writings, he engaged in polemics against heretical groups and is known to have authored hagiographies and panegyric poems, although many of these texts are now lost.

The earliest surviving copy of the *Chronicle* is a manuscript dated to the year 1598 (1909 Seleucid era), transcribed by Mikhael bar Barsawmo in the vicinity of Gerger, near modern-day Adıyaman. This codex is considered the final link in a transmission chain going back to Mikhael Rabo's original manuscript, via the 16th-century scribe Mushe Savroyo. Bar Barsawmo's colophons and marginal notes provide valuable information about the manuscript's production context and his own role as a scribe. He repeatedly refers to himself as "the weak and sinful Mikhael from Urbish" and requests prayers from future readers. These personal annotations reflect the spiritual dimension of Syriac scribal culture and reveal how manuscript production was perceived as a devotional act.

The manuscript, consisting of 389 folios and written in small, tightly packed script in *Serto* script, contains both textual and paratextual elements such as Arabic, Arabic-Garshuni, and even Armenian marginalia. The manuscript was preserved and circulated among various monastic and ecclesiastical centers, including Mor Hananyo Monastery (Deyrulzafran), Mor Abhay Monastery, and eventually the Mor Petrus and Paulus Church in Urhoy (Urfa/Edessa). In the early 20th century, it was transferred to the Syriac community in Aleppo due to forced migrations and is now digitized in the HMML collection under the code *SOOA 00250 S*. A high-resolution facsimile edition was published by Gorgias Press in 2009, significantly enhancing accessibility for modern scholars.

The *Chronicle* was long known in the medieval and early modern periods through Armenian and Arabic-Garshuni translations. The Armenian translation of the text was first made in 1246 by a Syriac priest named Isho and was later reproduced in two distinct versions. An Arabic-Garshuni version was subsequently prepared by Metropolitan Yohanna Shoqair in 1759. The first partial Turkish translation was done by Hrant Andreasyan in 1944 based on French and Armenian versions, although this remained unpublished. The work was first translated into French by Victor Langlois in 1868 from an Armenian version, and later fully rendered into French by Jean-Baptiste Chabot between 1899 and 1910 using the Syriac manuscript, dating to 1598. Subsequent translations into Arabic (1996, Saliba Shamoun) and English (Matti Moosa, 2014; Amir Hararak, 2019) contributed to the *Chronicle*'s presence in modern scholarship.

This article places special emphasis on the codicological characteristics of the Syriac manuscript, dating to 1598, and its role in the historiographical legacy of Mikhael Rabo. It highlights the textual structure, scribal interventions, and transmission history of the manuscript's layout and annotations. The study illustrates how the *Chronicle* functioned not only as a historical record but also as a vehicle for preserving ecclesiastical and communal identity. The article also revisits the modern academic reception of the text, particularly the controversies surrounding its rediscovery and publication in the late 19th century. The competing claims between Ephrem Rahmani and Chabot regarding access and publication rights reveal the complex politics of manuscript acquisition and editing. In this context, the study provides a critical narrative of how the 1598 manuscript entered scholarly circulation and became the basis for subsequent editions and translations.

Ultimately, the 1598 codex of Mikhael Rabo's *Chronicle* stands as a cornerstone in the study of Syriac historiography. Its preservation, content, and structure offer invaluable insights for understanding medieval Eastern Christian perspectives on history, theology, and manuscript culture. This extended evaluation seeks to provide a comprehensive foundation for further research on Syriac intellectual history and the transmission of historical knowledge.

GİRİŞ

Orta Çağ Hristiyan dünyasının tarih yazımı, yalnızca geçmişin kaydını tutmakla kalmamış, aynı zamanda dini kimliklerin pekiştirilmesi, siyasi meşruiyetin inşası ve toplumsal hafızanın şekillendirilmesi gibi çok katmanlı işlevler üstlenmiştir. Bu çok yönlü yazım geleneğinin önemli bir temsilcisi de Süryani Ortodoks Kilisesi olmuştur. Özellikle 12. ve 13. yüzyıllarda, Mezopotamya'dan Bizans'a, tarihi Ermenistan coğrafyasından Doğu Akdeniz bölgesine, Haçlı devletlerinden İslam dünyasına uzanan geniş bir coğrafyada etkin olan Süryani entelektüel çevreleri, tarih yazmayı ve dolayısıyla nakletmeyi teolojik ve kültürel kimliğin bir taşıyıcısı kılmışlardır. Bu bağlamda Süryani tarihçiliğinin en güçlü temsilcilerinden biri olarak öne çıkan Mikhael Rabo (ö. 1199) hem patriklik makamındaki otoritesi hem de kaleme aldığı *Kronik* adlı eseriyle, yalnızca Süryani toplumu için değil, Yakın Doğu'nun genel tarih yazımı açısından da merkezi bir figür haline gelmiştir. Süryanicede *makṭbonuṭ zabne* (ܡܚܬܒܢܘܬܐ ܙܒܢܐ) yani "Zamanların Yazımı" veya "Zamanların Tasviri" olarak adlandırılan *Kronik*, klasik Süryani vakayiname geleneğini sürdürmekle birlikte, çağdaş gözlemler, bölgesel gerilimler ve kültürel karşılaşmalar üzerine sunduğu yorumlarla analitik bir tarih yazımı örneği sunmaktadır. Mikhael Rabo'nun tarihçiliği, olayları sadece sıralamakla yetinmeyen, neden-sonuç ilişkileri kurarak yorumlayan bir entelektüel pratiğe işaret eder. Eser, Hristiyan ve Müslüman siyasi otoritelerin faaliyetlerine, doğa olaylarına ve dini ayrışmalara dair sunduğu ayrıntılarla, dönemin zihniyet dünyasını anlamada önemli bir kaynak niteliğindedir.

Süryani literatürü ve tarihçiliği üzerine yapılan modern araştırmalar, Mikhael Rabo Kroniği'ni oldukça değerli bir kaynak olarak kabul etmekle birlikte¹, eserin günümüze ulaşan en eski Süryanice versiyonu olan 1598 tarihli elyazması Türkiye'de yeterince tanınmamaktadır. Oysa bu elyazması, yalnızca bir tarih metni değil, aynı zamanda geç dönem Süryani istinsah geleneğini, metnin aktarım pratiklerini ve kodikolojik özellikleri bir arada barındıran çok katmanlı bir belgedir. Süryani yazı kültürüne ve tarihsel belleğe dair yapılan her çalışma, bu elyazmasının sistemli biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, söz konusu nüshanın daha yakından incelenmesi hem metnin kendisine hem de ait olduğu geleneklere dair daha derinlemesine analizler yapılmasını mümkün kılacaktır.

Bu makale, Mikhael Rabo'nun kısa bir biyografisi ve entelektüel kimliği ile başlayarak, onun tarih yazımı anlayışını şekillendiren temel unsurları ortaya koymayı amaçlamaktadır. Devamında, *Kronik* adlı eserinin yapısal özelliklerine değinilmekte, ardından en eski yazması olan 1598 tarihli Süryanice nüshası merkeze alınmaktadır. Söz konusu nüsha, metnin günümüze ulaşan en erken formunu temsil etmenin ötesinde, Mikhael Rabo'nun özgün metninden Muş Savroyo aracılığıyla aktarıldığı bilinen istinsah zinciriyle de önem taşımaktadır. Elyazmasının müstensihisi Rahip Mikhael bar Barsavmo'dur ve bu nüsha, daha sonraki tüm edisyonların ve tercümelerin temelini oluşturmuştur.² Ayrıca, 1598 tarihli nüshanın tarihsel dolaşımı, muhafaza edildiği koleksiyonlar, keşif süreci ve akademik çevrelerdeki yansımaları üzerine odaklanılmakta; bunun yanı sıra, elyazmasının karakteristik yapısı, istinsah pratiğine dair izler ve metin aktarım süreçleri filolojik ve tarihsel bağlam içinde değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, Süryani yazma geleneğinin genel karakterini anlamaya yönelik olarak, başta Sebastian Brock olmak üzere birçok araştırmacının çalışmaları önemli bir zemin sunmakta; Witold Witakowski, Dorothea Weltecke, Jan J. van Ginkel, Andrea Schmidt ve Zafer Duygu gibi isimlerin incelemeleri ise Mikhael Rabo'nun tarihçiliği ve *Kronik*'in metinsel aktarım süreçleriyle ilgili literatürün gelişmesine

¹ *Kronik*'i değerli bir tarihsel kaynak olarak tanımlayan birkaç çalışma için bk. Sebastian Brock, "Syriac Historical Writing: A Survey of the Main Sources", *Journal of the Iraq Academy, Syriac Corporation* 5 (1979): 15-17; Dorothea Weltecke, "The World Chronicle by Patriarch Michael the Great (1126-1199): Some Reflections", *Journal of Assyrian Academic Studies* 11:2 (1997): 6-29; Dorothea Weltecke, "Originality and Function of Formal Structures in the Chronicle of Michael the Great", *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 3:2 (2000): 173-203; Witold Witakowski, "Syriac Historiographical Sources", *Byzantines and Crusaders in Non-Greek Sources, 1025-1204*, ed. Mary Whitby (British Academy, 2006), 253-59; Muriel Debié, *L'écriture de l'histoire en syriaque. Transmissions interculturelles et constructions identitaires entre hellénisme et islam*, Late Antique History and Religion 12 (Leuven-Paris-Bristol: Peeters, 2015), 149-52; Zafer Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ: Hristiyanlık, İslam, Siyasi Tarih* (İstanbul: Divan Kitap, 2016), 100-02, 514-20; Zafer Duygu, *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2019), 86-89.

² 1598 tarihli Süryanice nüshanın tıpkıbasımı için bk. Mikhael Rabo, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex of the Chronicle of Michael the Great*, ed. Gregorios Yuhanna Ibrahim, Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great 1 (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2009). Bu makaledeki tüm atıflar bu nüshaya köşeli parantez [...] olarak eklenen sayfa numaralarına yapılmıştır.

önemli katkılar sağlamaktadır. Mikhael Rabo'nun tarih yazımı anlayışıyla birlikte, bu anlayışın ilerleyen yüzyıllarda nasıl yaşatıldığı ve yeniden üretildiği sorusu da tartışmaya açılmaktadır.

1. Mikhael Rabo: Patrik, Tarihçi, Diplomat

Mikhael Rabo, 1126 yılında Melitene³ (bugünkü Malatya, Süryanicede Miliṭini)'de doğmuş ve 1166 yılında Süryani Ortodoks Kilisesi'nin patriği olarak seçilmiştir. Çağdaş kaynaklarda Mikhael Rabo yani "Büyük Mikhael" veya "Yaşlı Mikhael" unvanıyla⁴ anılan patrik, bu lakabı hem aynı adı taşıyan ve patriklik iddiasında bulunan yeğeninden ayırt edilmek hem de kaleme aldığı hacimli *Kronik* ve kilise içindeki etkili konumuyla tanımlanan entelektüel ve ruhani otoritesine atıfla taşımıştır.

12. yüzyıl, Doğu Hristiyan dünyası açısından yoğun teolojik tartışmaların ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı bir dönemdi. Süryani Ortodoks Kilisesi de bu süreçte hem içsel çözümlerle hem de dış baskılarla karşı karşıyaydı. Böyle bir ortamda patriklik makamına gelen Mikhael Rabo, ruhani liderliğin ötesine geçerek teşkilatçı, yorumlayıcı ve arabulucu bir rol üstlenmiştir. Patrikliği boyunca, kilisenin idari yapısını yeniden inşa etmeye çalışmış, doktrinal bütünlüğü korumak için çeşitli Hristiyan mezhepleri arasındaki tartışmalara müdahil olmuş ve farklı siyasi otoritelerle yürütülen diplomatik ilişkilerde Süryani Ortodoks Kilisesi'ni temsil etmiştir. Onun liderliği hem iç reformları hem de dış ilişkilerdeki denge arayışlarını bir araya getirmesi bakımından, dönemin dini ve siyasi karmaşası içinde dikkatle konumlandırılması gereken bir evreyi yansıtır. Mikhael Rabo'nun patrikliğe gelişi, Süryani Ortodoks Kilisesi tarihinde önemli bir kırılma noktasını temsil eder. Görevine başladığı dönemde kilise, rüşvet suçlamaları, ruhban sınıfındaki disiplinsizlik ve bölgesel otoritelerin patriklik makamına doğrudan müdahaleleri gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı. Mikhael, bu yapısal sorunlara karşı sistemli bir reform süreci başlatarak kilise hukukunu yeniden işler hâle getirdi. Özellikle rüşveti önlemeye yönelik kanonik düzenlemeler yapması, episkopos ve metropolit atamalarında liyakat ilkesini öne çıkarması, patrikliğinin ilk yıllarındaki temel müdahaleler arasında yer aldı.⁵

Mikhael Rabo'nun kapsamlı reformları kilise bünyesinde bir yanda iç düzeni belirli ölçüde sağlama amacı taşımış, öbür yanda ise patriklik makamının itibar ve otoritesini bölgesel düzeyde yeniden tesis etmeye yönelik stratejik bir adım olmuştur. Mikhael, görev süresi boyunca 55 episkopos ve metropolit takdis etmiş; Mezopotamya, Kapadokya, Suriye ve Ermenistan gibi farklı bölgelerde kilise teşkilatını yeniden yapılandırmıştır. Bu atama yoğunluğu, onu Abbasiler döneminde yaşayan Kyriakos (793-817), Tel-Mahreli Dionysios (817-845), Yuhanon (847-874) ve Athanasios Abu'l-Faraç bar Gamore (1090-1129) gibi etkili selefleriyle birlikte Süryani Kilisesi tarihinde en fazla ruhban takdis eden patrikler arasında öne çıkarmaktadır. Söz konusu ruhban yapılanması sayesinde, farklı siyasi otoritelerin egemenliği altında yaşayan Süryani topluluklar arasında kurumsal süreklilik sağlanabilmiştir.⁶

Bilindiği gibi Hristiyanlık henüz Antik Çağ'da çok sayıda inanç akımı tarafından temsil edilmiş, Geç Antik Çağ'da ise kalıcı şekilde parçalanmıştır. Süryani Ortodoks Kilisesi, Latin ve Bizans kilise geleneklerinden kesin hatlarla ayrılan ve kaynaklarda Khalkedon (Kadıköy, 451) Konsili karşıtlığıyla özdeşleştirilen Miafizit geleneğin önemli bir temsilcisi olmuştur. Dolayısıyla Mikhael Rabo da lideri olduğu kilise geleneğiyle uyumlu biçimde Miafizit kristolojiye inanmış bir Hristiyan'dır. Mikhael Rabo'nun özellikle diğer kilise merkezleriyle ve hatta siyasi organizasyonlarla ilişkilerini doğru anlayabilmek adına bu detayların bilinmesi zaruridir. Nitekim Mikhael'in patrikliği, teşkilat yapılanmasının da ötesinde, onun teolojik açıdan konumu ve farklı kristolojik gelenekleri savunan kilise merkezleriyle ilişkileri bağlamında da önemli başlıklar içeren bir süreçtir. O, Bizans ve Latin Kiliseleriyle yürütülen itikadi tartışmalarda Süryani geleneğini açıkça savunmuş, Roma'daki teolojik gelişmeleri yakından izlemiş, fakat patriklik makamının bağımsız doktrin çizgisinden ödün vermemiştir. Antakya'da ortaya çıkan doktrinal krizlere -özellikle Khalkedon Konsili yanlısı "Melkitler" ile yaşanan

³ Melitene o dönemler Türkmen Danişmentliler Beyliği'nin bir parçasıydı. Beylik 1142'de ikiye bölündüğünde, Melitene bu beyliklerden birinin başkenti olmuş, daha sonra 1178'de Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir parçası haline gelmiştir.

⁴ Gregorii Barhebraei, ܡܝܚܐܝܠ ܪܒܘ ܡܝܚܐܝܠ ܕܡܠܝܬܝܢܐ ܕܡܝܚܐܝܠ ܕܡܠܝܬܝܢܐ *Chronicon Ecclesiasticum*, çev. Joannes Baptista Abbelos ve Thomas Josephus Lamy, c. II (Paris - Leuven: Excebat Car. Peeters, 1874), 603-5. Bu edisyon, Bar Ebroyo'nun (ö. 1286) *Kilise Tarihi* adlı eserinin Süryanice metninin eleştirel yayımıyla birlikte, paralel sütunlarda verilen Latince çevirisini içermektedir. Bar Ebroyo burada Mikhael Rabo'dan *Sobo Qadišo* (ܣܒܐ ܩܕܝܫܐ) yani "Yaşlı/Büyük Aziz" şeklinde saygı ifadesiyle söz etmektedir.

⁵ Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:531-39.

⁶ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 770-71.

münakaşalar sonrasında Ortodoks inancını savunmak amacıyla kaleme aldığı yazılar aracılığıyla-verdiği tepkiler ve Papa III. Aleksander'in (1159-1181) çağrısıyla toplanan 1179 tarihli Üçüncü Lateran Konsili'ne katılım sağlamaması, Mikhael'in temkinli ve kendi geleneğine bağlı duruşunu açık biçimde ortaya koyar.⁷ Mikhael Rabo, Bizans ve Latin dünyasıyla olduğu kadar, İskenderiye merkezli Kıpti Ortodoks Kilisesi ile de yakın ilişkiler geliştirmiştir. Kıpti Patriği Markos ile doğrudan yazışmalarda bulunmuştur. Bu temaslar, iki kilise arasındaki teolojik ve kurumsal bağların sürekliliğini yansıtmaları bakımından dikkate değerdir.⁸

Çağdaş yazarlar, Mikhael'in bugüne ulaşma imkânı bulamayan teolojik içerikli birçok risale yazdığını kaydetmişlerdir. Onun bu risalelerde özellikle kristolojik tartışmalara ve kendisince "dogmatik sapma" olarak değerlendirilen farklı Hristiyanlık yorumlarına karşı bugünden bakıldığında "tutucu" olarak da görülebilecek "kararlı" bir tutum sergilediği ifade edilmiştir.⁹ Öte yandan, Mikhael Rabo'nun patrikliği, yalnızca kilise içi reformlarla sınırlı kalmamış, dış ilişkilerde izlediği dikkatli ve çok yönlü diplomatik stratejilerle de biçimlenmiştir. 12. yüzyılın ikinci yarısı, Bizans İmparatorluğu, Haçlı Devletleri, Anadolu Selçukluları ve Eyyubi hanedanı gibi büyük siyasi güçlerin rekabetine sahne olmuş, bu güçler arasındaki hassas dengeler bölgedeki Hristiyan cemaatlerin varlığını doğrudan etkilemiştir. Mikhael, Süryani Kilisesi'nin bu karmaşık siyasal ortamda varlığını sürdürebilmesi adına taraflar arasında dengeli bir politika benimsemiş, yer yer doğrudan yazışmalar, heyet gönderimleri ve şahsi ziyaretlerle patriklik makamının diplomatik kapasitesini etkin bir biçimde kullanmıştır.¹⁰ Örneğin, Bizans İmparatoru I. Manouel Komnenos'un (1143-1180) Doğu Hristiyan kiliselerini kendi dogmatik çizgisi altında birleştirme girişimlerine karşı temkinli bir tutum sergileyen Mikhael, Konstantinopolis'ten gelen teolojik heyetlerle görüşmeler yapmış ancak patriklik makamının bağımsız itikadi çizgisinden taviz vermemiştir.¹¹ Antakya Latin Patriği Aimery, Kudüs Latin Patriği Amaury ve Kudüs Kralı IV. Baudouin ile yürüttüğü temaslar ise, Haçlı yönetimi altındaki bölgelerde Süryani Kilisesi'nin resmi olarak tanınmasını ve cemaatin himaye edilmesini sağlamıştır.¹²

Mikhael Rabo'nun Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan (1155-1192) ile geliştirdiği ilişkiler, onun diplomatik kabiliyetinin en somut örneklerinden biridir. Sultan, 1181 yılında Mikhael'e bir mektup göndererek kendisine bir patriklik asası ve hediyeler yollamış; Mikhael ise bu davete 1182'de Melitene'ye giderek karşılık vermiştir. Bu görüşme sırasında Sultan, Mikhael'e manastır vergilerinden muafiyet sağlayan bir berat sunmuş ve ona kutsal bir emanet hediye etmiştir.¹³ Bu tür jestler, Selçuklu yönetiminin Süryani patrikliğine yönelik olumlu yaklaşımını gösterdiği gibi, Süryani toplumunun Anadolu'daki dini faaliyetlerinin güvence altına alınmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda, patriklik makamının Selçuklu Sultanı nezdindeki tanınırlığını artırmış ve bölgedeki meşruiyetini güçlendirmiştir.

Benzer şekilde, Mikhael Rabo'nun Eyyubi hükümdarı Selahaddin (1174-1193) ile dolaylı temasları da patriklik tarihinin dikkat çekici gelişmelerindendir. Eski öğrencisi Theodoros bar Vahbun, Eyyubi topraklarında patrik olma hedefiyle Selahaddin'in desteğini kazanmak üzere onun huzuruna çıkmış, ancak bu girişiminden beklediği sonucu alamamıştır.¹⁴ Bu siyasi hamlenin Süryani Kilisesi içinde yeni bir bölünmeye yol açabileceğini öngören Mikhael, 1190 yılında Akka kuşatması sırasında Eyyubi yönetimine bir ruhban heyeti göndererek bar Vahbun'un faaliyetleri hakkında doğrudan bilgi vermeyi ve Süryani cemaatinin konumunu korumayı amaçlamıştır. Heyetin başlangıçta casusluk şüphesiyle tutuklanması, ancak sonrasında Urhoy (Urfa/Edessa) Emiri Muzaffereddin bin Zeyneddin'in araya girmesiyle serbest bırakılması¹⁵, dönemin siyasal ortamında patriklik makamının karşılaştığı riskleri ve diplomatik araçlara başvurma gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

⁷ Dorothea Weltecke, "Michael I Rabo (d. 1199) [Syr. Orth.]", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011).

⁸ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 723.

⁹ Örneğin bu risalelerden bir tanesi Bizans İmparatoru I. Manouel Komnenos'a hitaben yazılan ve Süryanicesi günümüze ulaşmayan inanç doktrindir, bk. Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:549.

¹⁰ Wolfgang Hage, "Michael der Syrer (1126/27–1199)", *Theologische Realenzyklopädie*, 1992.

¹¹ Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:549-57.

¹² Dorothea Weltecke, "Michael the Great", *Franks and Crusades in Medieval Eastern Christian Historiography*, ed. Alex Mallett, Outremer 10 (Turnhout: Brepols, 2020), 213-42.

¹³ Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:589, 591.

¹⁴ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 726.

¹⁵ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 737.

Mikhael Rabo'nun patrikliğinin son dönemi, kilise içindeki ayrışmalarla gölgelenmiştir. 1180 yılında Theodoros bar Vahbun'un Kilikya Ermeni Krallığı'nda Katolikos IV. Gregory (1173-1193) ve Ermeni Kralı II. Levon'un destekleri sayesinde anti-patrik ilan edilmesiyle¹⁶ başlayan kriz, patriklik makamının otoritesini ciddi biçimde sarsmış ve kilise içindeki birliğe ağır bir darbe vurmuştur. Mikhael'in bar Vahbun'u aforoz etmesi bu bölünmeye karşı kısa vadeli bir çare sunsa da sorun kökten çözülememiştir. Patrik Mikhael'in 1199 yılında ölümü sonrasında, patriklik makamı için yapılan çifte seçimle birlikte bu ayrışma kurumsal bir parçalanmaya dönüşmüş; kilise, uzun yıllar sürecek bir hizipleşme dönemine girmiştir.¹⁷

Mikhael Rabo, 7 Kasım 1199'da Melitene'deki patriklik merkezi Mor Barsavmo Manastırı'nda vefat etmiş ve burada, kendisi için önceden hazırlattığı mezara defnedilmiştir. Ardında hem güçlü bir ruhban teşkilatı hem de dikkatle yürütölmüş diplomatik temaslar yoluyla inşa edilmiş bir patriklik mirası bırakmıştır. Onun patrikliği, 12. yüzyıl Süryani Ortodoks Kilisesi'nin karşılaştığı çok yönlü krizlere verilen bütöncöl bir yanıt niteliği taşır. Disiplin arayışı, ruhbanlık yapısına katkıları, itikadi tutarlılığa verdiği önem ve bölgesel siyasi güçlerle kurduğu ilişkiler, kurumsal sürekliliğin ve topluluk direncinin başlıca dayanaklarını oluşturmuştur. Mikhael Rabo'nun patrikliği, kendi döneminin ötesine uzanan ve sonraki yüzyıllara da örnek teşkil eden bir yönetim modeli olarak Süryani Kilisesi tarihinde kalıcı bir iz bırakmıştır.¹⁸

2. Mikhael Rabo'nun Eserleri ve Tarihçilik Anlayışı

Mikhael Rabo, Süryani Ortodoks geleneğinde ruhani liderliğinin yanı sıra kalıcı bir tarihçi, hukukçu, teolog ve edebi figür olarak da yer edinmiştir. Onun entelektüel mirası, Orta Çağ Süryani dünyasının düşünsel yönüne önemli katkılar sunmuştur. Özellikle *Kronik* adlı hacimli eseri, yaratılıştan 1195 yılına kadar uzanan zaman dilimini kapsar ve farklı tarihsel katmanları bir arada ele alması bakımından Süryani tarihçiliğinde bir kırılma noktası teşkil eder. Ancak, Mikhael Rabo'nun yazılı mirası yalnızca bu tarihsel anlatıyla sınırlı değildir. Patriklik görevine başladığı dönemde, Süryani Ortodoks Kilisesi'nin kurumsal yapısını güçlendirmek üzere düzenlediği sinodlar sonucunda neşrettiği kanonlar¹⁹, onun idari ve hukuki katkılarını yansıtır. Bu kanonlar, patriklik makamının otoritesini pekiştirmekle kalmamış, aynı zamanda ruhban sınıfına yönelik disiplinin yeniden tesisine de zemin hazırlamıştır. Litürjik düzenlemeler bağlamında ise, *Anaphora* ve *Ritüeller Kitabı* gibi eserler, ibadet yaşamının standartlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.²⁰ Bu metinler, ritüel uygulamalarla teolojik kurgu arasında bir denge oluşturarak kilise yaşamının bütünsel bir sistem içinde yürütülmesini mümkün kılmıştır.

Teolojik üretimleri arasında Mikhael Rabo'nun en dikkat çekici metinlerinden biri, 1169 yılında Antakya'da kaleme aldığı *İnanç Bildirgesi*'dir. Bizans İmparatoru I. Manouel Komnenos'a hitaben yazılan bu belge²¹, Süryani Ortodoks doktrininin temel ilkelerini sistematik biçimde ortaya koyarken, imparatorluk destekli birleşme teşebbüslerine karşı kurumsal bağımsızlığı savunan net bir duruş sergiler. Bildirge, yalnızca doktriner bir beyan değil, aynı zamanda patriklik makamının teolojik tartışmalarda söylemsel bir aktör olarak nasıl konumlandığını göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Mikhael Rabo'nun resmi yazışmaları da onun tarihçilik anlayışının parçasıdır. İskenderiye Kıpti Patriği Markos, Ermeni Katolikosu IV. Krikors Dgha (1173-1193) ve Bizans İmparatoru I. Manouel Komnenos gibi çağdaş siyasi ve dini figürlerle yürüttüğü yazışmalar, dönemin dogmatik tartışmalarıyla

¹⁶ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 728.

¹⁷ Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:581.

¹⁸ Mikhael Rabo'nun hayatı ve eserleri için ayrıca bk. Duygu, *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Antikçağ*, 514-20.

¹⁹ Mikhael'in günümüze ulaşan bir takım kanonları için bk. Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 710-11; Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:543, 547; Gregorii Barhebraei, ܠܚܝܬܐ ܕܡܫܝܚܐ ܘܕܥܪܒܐ ܕܩܕܝܫܐ ܕܢܨܬܐ ܕܡܬܟܠܐ ܕܡܫܝܚܐ ܕܥܪܒܐ ܕܩܕܝܫܐ *Chronicon Ecclesiasticum*, çev. Joannes Baptista Abbelo ve Thomas Josephus Lamy, c. III (Paris - Leuven: Excebedat Car. Peeters, 1877), 368; Arthur Vööbus, *Syrische Kanonensammlungen: Ein Beitrag zur Quelenkunde, I: Westsyrische Originalurkunden, I, A-B*, CSCO 307, 317, Subs. 35, 38 (Louvain: Secrétariat du CorpusSCO, 1970), 387.

²⁰ Jean-Baptiste Chabot, *Introduction: Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, c. I-IV (Paris, 1899), xvii; Hage, "Michael der Syrer (1126/27-1199)", 711.

²¹ Anonim 1234, *The Syriac World History: Secular and Ecclesiastical*, ed. Archbishop Julius Y. Çiçek (Looser: Bar Hebraeus Verlag, 2004), 397; Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:549.

kurumsal ilişkiler arasında kurulan dengeyi gözler önüne serer.²² Bu mektuplar, Mikhael'in tarihsel olayları yorumlarken çağdaş diplomatik dilden ve teolojik argümanlardan nasıl yararlandığını ortaya koyar.

Tarihi ve teolojik metinlerin yanı sıra Mikhael Rabo, çeşitli polemik, hagiografi ve biyografik anlatılar da üretmiştir. Kayıp olduğu bilinen eserler arasında, Messalianist²³ eğilimli ruhbanlara karşı kaleme alınmış bildiriler, Katharizm (Albigensian)²⁴ üzerine değerlendirmeler, çeşitli azizlerin yaşam öyküleri ve kilise önderlerine dair yazılmış söylev türünden *mimre*'ler yer almaktadır.²⁵ Bu eserler, onun tarihçilik anlayışının yalnızca kronolojik kayıtlarla değil, inanç savunusu ve cemaat rehberliğiyle de şekillendiğini göstermektedir.

Mikhael Rabo'nun tarihçiliği, Tanrı'nın tarihe doğrudan müdahale ettiği fikrine dayalı bir anlayışla şekillenmiştir. O, yeryüzünde meydana gelen tüm hadiseleri ilahi irade bağlamında değerlendirmiş; savaşları, doğal afetleri, siyasi değişimleri ya bir ödül, bir uyarı ya da bir terk edilmişlik işareti olarak görmüştür. Tarihsel anlatılarını bu inanç ekseninde yapılandırarak, olayların ardında yatan ilahi amacı okuyucuya seziren bir yorumlama çerçevesi geliştirmiştir. Bu yaklaşım, onun tarih metinlerinde yalnızca bilgi vermeyi değil, aynı zamanda ahlaki ve teolojik bir farkındalık oluşturmaya hedeflediğini göstermektedir. Bu teolojik tarih anlayışı, Mikhael Rabo'nun şahsına özgü olmaktan ziyade, Hristiyan tarih yazımının ve özellikle Süryani tarihçiliğinin temel eğilimlerinden biridir. Tarihi olayları Tanrı'nın iradesi doğrultusunda yorumlama yaklaşımı, Süryani yazarlar açısından hem dünyayı anlamlandırma biçimi hem de inanç geleneğinin sürekliliğini sağlama aracı olarak değerlendirilmiştir. Mikhael Rabo, bu anlatı geleneğini sürdürmekle birlikte, tarihsel olayları kendi inanç çevresini savunma ve kurumsal meşruiyeti pekiştirme doğrultusunda yeniden yapılandıran bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yönüyle onun tarihçiliği, klasik teolojik tarih yazımını, inanç temelli kimliğin korunması ve yeniden inşası çerçevesinde işlevsel hale getiren bir anlatı biçimi sunar.²⁶

Tüm bu yönleriyle Mikhael Rabo'nun yazı dünyası, bir yandan Süryani Ortodoks kimliğini kurumsal olarak tahkim ederken, diğer yandan Orta Çağ Hristiyan dünyasının entelektüel ve siyasi meselelerine karşı güçlü bir karşılık üretmiştir. Özellikle *Kronik*, bu çok katmanlı tarihçilik anlayışının en somut örneği olarak değerlendirilmelidir.

3. Mikhael Rabo'nun Kroniği: Yapısı, Muhtevası ve Tarihsel Önemi

Mikhael Rabo'nun Süryanice yazdığı *Kronik*, kutsal kitabın yaratılış anlatısından başlayarak miladi 1195 yılına kadar uzanan geniş bir tarihsel çerçeve sunmaktadır. Melitene sınırları içerisinde bulunan tarihi Mor Barsavmo Manastırı'nda kaleme alındığı düşünülen eser²⁷, özellikle Süryani Ortodoks Kilisesi tarihi açısından -bilhassa 12. yüzyıla ait kayıtlar bakımından- birincil kaynak niteliği taşır. Ayrıca, kendi dönemine ait siyasi gelişmelere ve bölgesel mücadelelerine dair sunduğu anlatımlarla

²² Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:541, 549; Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 723.

²³ Messalianizm (veya Euchitai), 4. yüzyılda Mezopotamya'da ortaya çıkan ve zamanla Suriye, Mısır ve Küçük Asya'ya yayılan mistik-asketik bir Hristiyan harekettir. "Messalianlar" adı, Süryanicede "dua edenler" anlamına gelen *Msalyone* (ܡܫܠܝܢܐ) kelimesinden türemiştir. Bu gruba göre ruhun içinde bir iblisin barındığına ve bunun ancak sürekli dua (1.Selanikliler 5:17) ile temizlenebileceğine inanılır, kilise sakramentleri ise yetersiz görülür. Ortodoks inançtan sapma olarak değerlendirilen bu görüşler çeşitli konsillerde mahkûm edilmiştir, bk. Timothy E. Gregory, "Messalianism", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan vd. (New York - Oxford: Oxford University Press, 1991), 1349-50.

²⁴ Katharlar, 12. yüzyılın ortalarından itibaren Almanya, Güney Fransa ve Kuzey İtalya'da etkili olmuş düalist bir Hristiyan harekettir. İyilik ve kötülüğün iki ezeli ilke olarak var olduğu inancını savunmuşlar, beden, evliliğin ve kurumsal kilisenin reddi gibi aşırı görüşleri benimsemişlerdir. Öğretileri, özellikle Balkan kökenli Bogomil geleneğinden güçlü etkiler taşır. Ortodoks öğretiye aykırı sayılan bu inançlar, 13. yüzyılda Albigensian Haçlı Seferi'yle bastırılmıştır, bk. Dimitri Obolensky, "Cathars", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, ed. Alexander P. Kazhdan vd. (New York - Oxford: Oxford University Press, 1991), 391-92.

²⁵ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 721-22; Chabot, *Introduction: Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, I-IV:xvii-xix.

²⁶ Süryani tarih yazımında Tanrı merkezli (Teosentrik) yaklaşımın geleneksel çerçevesi ve bu anlayışın inanç geleneğinin korunmasıyla ilişkisi için bk. Zafer Duygu, "Süryani Tarihçiliğinde Teosentrik Paradigma", *Süryaniler: Kimlik, Din, Literatür*, ed. Zafer Duygu, Kutlu Akalın, ve Umut Var (İstanbul: Selenge Yayınları, 2023), 135-57.

²⁷ Eserin, Mikhael Rabo'nun hayatının önemli bir bölümünü geçirdiği ve patriklik makamının bulunduğu Mor Barsavmo Manastırı'nda kaleme alındığı bilgisi, Mikhael'in biyografisi ve patriğin kendi ifadelerinden hareketle tarafımızca yorumlanmıştır. Bu çıkarımı destekleyen açık bir ifade diğer kaynaklarda yer almamaktadır.

Hristiyanlık tarihi ve Orta Çağ'daki İslam dünyası araştırmaları açısından da önemli bir başvuru kaynağıdır.

Kronik, Türklerin 1071 Malazgirt Zaferi sonrasında Anadolu'ya yönelen kitlesel göçleri, Haçlı Seferleri'nin doğurduğu siyasi sonuçlar ve yaklaşık iki yüzyıla yayılan Bizans, Haçlı, Selçuklu ve Eyyubi rekabetini ele alması bakımından dikkat çekicidir. Süryani patrikliği makamında bulunan bir yazar olarak Mikhael Rabo, hassaten 12. yüzyılın ikinci yarısına ait gelişmelere doğrudan tanıklık etmiş, yaşadığı dönemin siyasi ve dini figürleriyle birebir temas kurma imkânı bulmuştur. Bu durum, onun tarih anlatısına yerel gözlemleri, kişisel tanıklıkları ve kilise çevresinden edinilen rivayetleri entegre etmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle Süryaniler ve diğer Hristiyan topluluklara dair sunduğu mevsuk bilgiler, başka kaynaklarda bulunmayan özgün veriler içermesi bakımından tarihsel değeri haizdir.

Mikhael Rabo, tarihçiliğinde yalnızca olayları kronolojik olarak sıralamakla yetinmemiş, dönemindeki birçok Süryani yazarla kıyaslandığında, gelişmelerin arka planını yorumlamaya çalışan daha analitik bir yaklaşım benimsemiştir. Bununla birlikte, modern literatürde, özellikle ruhban kimliği nedeniyle tarih anlayışının “dogmatik” yönüne dikkat çekilmekte; anlatısının ilahi takdir ve teolojik inançlarla şekillendiği sıkça vurgulanmaktadır. Bu çerçevede, onun tarihçiliği teolojik yorumlara açık olmakla birlikte, tarihsel neden-sonuç ilişkilerine yer verme çabasıyla da özgün bir anlatım biçimi sunar. Eseri, siyasi tarih, kilise tarihi ve toplumsal olayları ayrı kategorilerde işleyen üç sütunlu yapısıyla hem anlatı hem de kaynak kullanımı açısından ayırt edici bir metodoloji ortaya koyar. *Kronik*, büyük ölçüde kaybolmuş önceki Süryani tarihçilerin metinlerini aktarması bakımından da önemli bir başvuru kaynağıdır. Yazar, bu hacimli çalışmasını yazılı kaynakların yanı sıra, sözlü rivayetlere ve Arapça, Yunanca, Ermenice gibi farklı dillerden elde edilen materyallere dayanarak kaleme almıştır.²⁸

1506 Seleukos yılına (MS 1195) tarihlenen *Kronik*, Mikhael Rabo'nun ölümünden birkaç yıl önce tamamlanmıştır.²⁹ Klasik Süryanicenin *Serto* (ܣܪܬܐ) yazı karakteriyle kaleme alınan eserin, günümüze ulaşan en eski Süryanice nüshası 1598 tarihli istinsah kopyasıdır ve oldukça küçük, sıkı bir el yazısıyla yazılmıştır. Bu nüshada eserin önsöz ve giriş bölümleri eksiktir. Bununla birlikte *Kronik*, insanlığın yaratılışından başlayarak 21 kitap (ܟܬܒܐ, *mimro*) halinde yapılandırılmış, her bir kitap kendi içinde bölümlere (ܩܦܠܐ, *qepaleun*) ayrılmıştır. Mikhael Rabo, olayların aktarımlarında tarihsel ve teolojik önem derecesine göre anlatım yoğunluğunu farklılaştırmış, bazı gelişmeleri ayrıntılı bir biçimde işlerken, bazılarını özetle geçmiştir. Bu tercih hem yazarın kaynaklara erişimiyle hem de tarihsel önceliklendirmeye dayalı anlatı kurgusuyla doğrudan ilişkilidir.

1598 nüshası incelendiğinde, metinde bazı boşluklar dikkat çekmektedir. Özellikle 1153-1170 yıllarını kapsayan bölümler eksiktir; 18. kitap neredeyse tamamen kayıptır. Buna karşın kroniğin sonunda yer alan altı ek metin³⁰, eserin kapsamını genişletmekte ve bilhassa kilise teşkilatı, hükümdar listeleri ve yerel tarih bağlamında önemli tamamlayıcı bilgiler sunmaktadır.

Kronik, içerik düzeni bakımından Süryani tarihçiliğinde özgün bir yapıya sahiptir. Metin, üçlü bir sütun (ܟܬܒܐ, *gvoro*) sistemine göre tasarlanmıştır: Üst sütun kilise tarihine, orta sütun siyasi tarihe, alt sütun ise çevre bölgelerdeki gelişmelere ve doğa olaylarına ayrılmıştır (Tablo 1 ve Resim 1). Bu yapı, farklı tarihsel düzlemlerin eşzamanlı sunumunu hedeflemektedir; ancak uygulamada bu düzen her zaman tam anlamıyla korunamamıştır. Olayların kapsamına, anlatı yoğunluğuna ve müstensih tercihine bağlı olarak sütunlar arasında kaymalar yaşanmış, bazı bölümlerde çift sütun veya blok metin kullanımı tercih edilmiştir. Bu durum, Mikhael'in özgün tasarımı ile müstensihlerin pratik uygulamaları arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

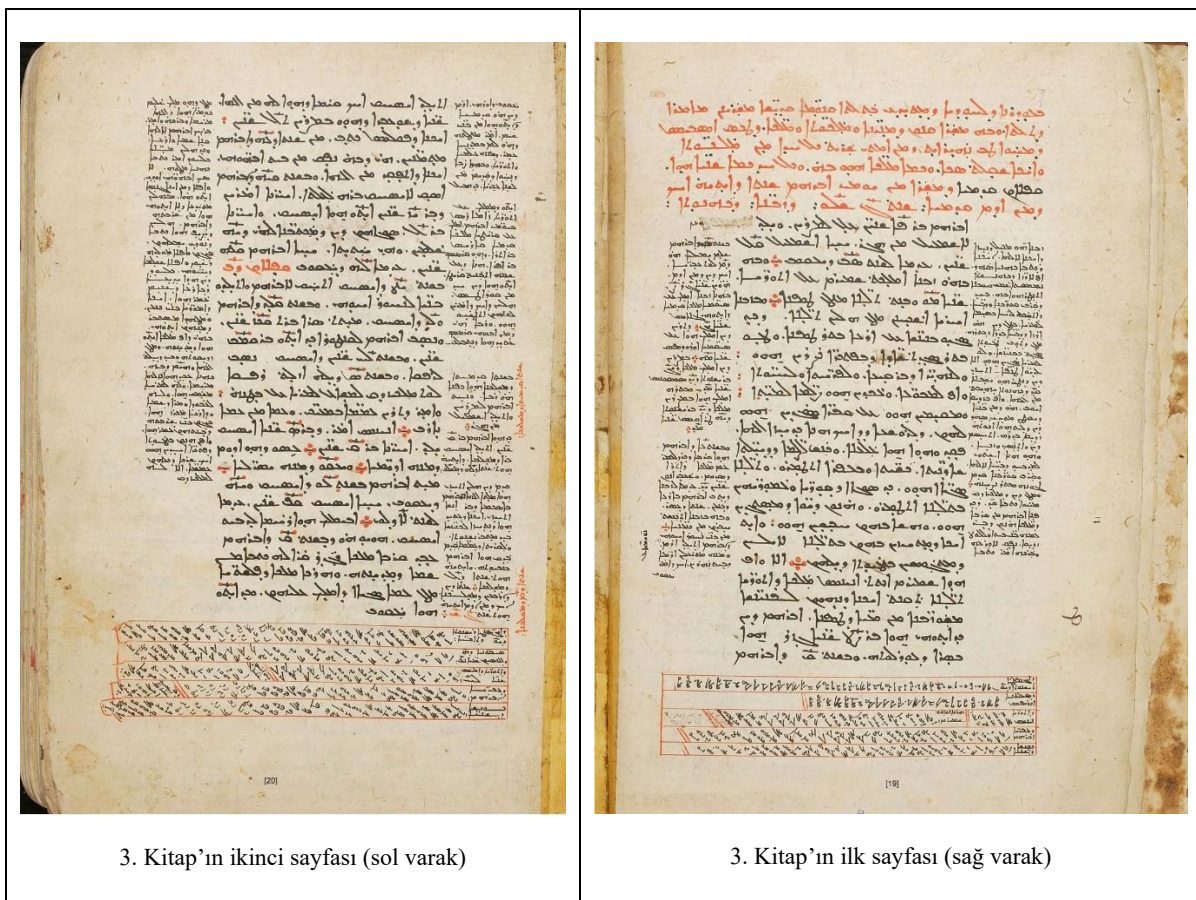
²⁸ Mikhael'in *Kronik*'te başvurduğu belli başlı tarihçi ve yazarların bir listesi için bk. Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 380, 547; ayrıca onun kaynak kullanımı ve tarih yazım yöntemine dair bir değerlendirme için bk. Jan J. van Ginkel, “Michael the Syrian and His Sources: Reflections on the Methodology of Michael the Great as a Historiographer and Its Implications for Modern Historians”, *Journal of the Canadian Society for Syriac Studies* 6 (2006): 53-60.

²⁹ Kronikte yer alan son tarihsel kayıt 1506 Seleukos (MS 1195) yılına aittir, bk. Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 741. “Seleukos Takvimi”, ya da Süryanice ifadeyle (ܕܥܠܡܐ ܕܝܠܕܐ) “Yunanların Yılı” MÖ 312/311'de I. Seleukos Nikator'un Babil'e girişini takvim başlangıcı olarak kabul eden ve başta Mezopotamya olmak üzere birçok Doğu Hristiyan çevresinde kullanılan bir kronolojik sistemdir, bk. Akalın ve Duygu, *Süryani Literatürü*, 5, 53, 67. Süryani tarihçiler sıklıkla bu takvimi benimsemiş, Mikhael Rabo da *Kronik*'inde tarihlendirmelerini çoğu zaman bu sisteme göre vermiştir.

³⁰ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 744-80.

Sol varak			Sağ varak		
(1) Kilise Tarihi	(2) Siyasi Tarih	(3) Çevre Tarihi	(3) Çevre Tarihi	(2) Siyasi Tarih	(1) Kilise Tarihi
Kanon Tabloları			Kanon Tabloları		

Tablo 1. Mikhael Rabo Kroniği'nin Temel Şablonu

Resim 1. Mikhael Rabo Kroniği, 1598 Tarihli Nüsha³¹

Müstensih Mikhael bar Barsavmo'nun altıncı kitapta bıraktığı kenar notları³², bu yapısal tercihler hakkında bilinçli müdahalelerde bulunduğunu göstermektedir. Özellikle kilise tarihine ait bilgilerin üst

³¹ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 19-20.

³² Müstensih Mikhael bar Barsavmo'nun kenar notu şu şekildedir: “Ey okuyucu, şunu bil ki, şu noktadan itibaren bu sayfada ya da başka bir sayfada anlatımların (*şarbe*) başlangıcı nerede olursa olsun, elçilerin ve kilise babalarının tarihini üst sütuna yazıyoruz -yani ben yazıyorum- çünkü kilise babalarının ve onlara ait tarihçelerin alt sütunda olması uygun değildir”, bk. Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 101.

sütuna yerleştirilmesini tercih ettiğini açıkça ifade etmesi, istinsah sürecinin yalnızca mekanik bir kopyalama faaliyeti değil, aynı zamanda düzenleyici bir editoryal müdahale içerdiğini ortaya koyar.

Eserde üçüncü kitaptan itibaren yer alan kronolojik tablolar, olayları eşzamanlı karşılaştırmaya imkân tanıyan yatay bir zaman dizgesi sunar; ancak harflerin küçüklüğü ve sayısal yoğunluk nedeniyle bu tabloların okunabilirliği sınırlıdır. Teknik zorluklara rağmen, Mikhael'in farklı gelişmeleri tarihsel bağlamda eşleştirme çabası, onun verileri analitik bir bakış açısıyla yapılandırdığını gösterir.

Kronik, yalnızca içerik değil, zaman yapısı bakımından da çok katmanlı bir metindir. Ana tarih sistemi olarak Seleukos takvimi kullanılmış olup, bu sistem MÖ 1 Ekim 312'yi başlangıç kabul eder. Ayrıca, yaratılış temelli “Âdem Yılı” takvimi (MÖ 1 Eylül 5509)³³ metin boyunca kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, Olimpiyat yılları, 15 yıllık indüksiyon döngüsü³⁴, Mesihi/Miladi takvim, Roma imparatorlarının saltanat yılları, Hicri takvim ve eskatolojik içerikli “Bin Yıl”³⁵ takvimi gibi farklı zaman sistemleri de eserde yer almaktadır. Özellikle 14. kitaptan itibaren, Türk hükümdarlarının tahta çıkış tarihleri başlıklarda açık biçimde belirtilmiştir.

Bu çoklu zaman sistemi, Mikhael Rabo'nun tarihsel verileri Süryani bağlamının ötesinde, farklı kültürel ve siyasi zaman algılarıyla birlikte değerlendirme arayışını yansıtır. Çeşitli uygarlıklara ait kronolojik düzenlemeleri bir araya getirme girişimi, Süryani tarihçiliği içindeki öneminin yanı sıra, evrensel tarih yazımına katkı sağlayan özgün bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Mikhael'in kroniği, yalnızca olayların tarihsel dizisini sunan bir metin olmaktan öte, belirli bir sembolik yapı ve teolojik anlam örgüsü çerçevesinde inşa edilmiştir. Eserdeki kitap başlıkları, içerik geçişlerinden ibaret olmayıp, ilahi düzen, kozmolojik zaman ve eskatolojik beklentilerle ilişkili sembolik bir çerçeve sunar. Örneğin üçüncü kitap Hristiyanlıkta Tanrı'nın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak tezahür ettiği monoteist “Teslis” inancına; yedinci kitap, Tanrı'nın evreni altı güne yaratıp yedinci gün dinlendiği anlayışa (Tekvin 1:1-2:3); sekizinci kitap, İsa'nın dirilişiyle ilişkilendirilen ve sonsuz yaşamı sembolize eden “sekizinci gün” kavramına göndermede bulunur; benzer şekilde dokuzuncu kitap, meleklerin üçlü kümeler halinde dokuz hiyerarşik düzeyde sınıflandırıldığı geleneksel sisteme; on ikinci kitap ise on iki havariye atıfla yapılandırılmıştır. Bu başlıklardır³⁶, Mikhael Rabo'nun tarihsel anlatısını kronolojik bir derleme olmaktan çıkararak, Tanrı'nın müdahalesiyle şekillenen bir ilahi düzenin yansıması olarak kurgulandığını ve yapıyı bu teolojik çerçevede tasarladığını göstermektedir.

Kitap başlıklarıyla birlikte kullanılan alt başlıklar (*qepaleun*) ise anlatının iç yapısını organize eder. Bu başlıklar zaman zaman doğrudan tarihsel olaylara işaret ederken, metin boyunca sürdürülen sembolik bütünlüğün de bir parçası olarak işlev görür. Mikhael'in tarihsel anlatıyı sembolik sayılarla örülü, anlam katmanları taşıyan bir yapı olarak kurgulaması, onun tarih anlayışının hem teolojik hem yapısal yönlerini ortaya koyar. *Kronik*, bu yönüyle yalnızca tarihsel değil, aynı zamanda kozmolojik ve sembolik bir metin olarak da değerlendirilebilir.

Mikhael Rabo'nun tarih yazımı, ardışık olayların aktarımından ziyade, düzenli ve anlamlı bir bütünlük içinde inşa edilmiş bir yapı sistemidir. Yazar, eserini doğrudan “örgü” ya da “doku” (*zquro*) olarak tanımlayarak bu bütünlüğe dikkat çeker. Süryanice kullandığı *zquro d'melto* “sözcüğün örgüsü” ya da “metin dokusu” ifadesi, anlatının hem fiziksel düzenini hem de kavramsal yapısını yansıtan çok katmanlı bir söyleme işaret eder.³⁷ Bu metafor, kroniğin yapısında somut karşılıklar bulur: Soyağaçları ve takvim sistemleri metnin iskeletini oluştururken, tarihsel olaylar bu iskelet üzerine işlenmiş anlatı parçaları olarak yer alır. Böylece tarih, düzensiz bir geçmişin kaydı değil; düzenlenmiş, anlamlandırılmış ve sembollerle örülmüş bir anlatı halini alır. Bu yaklaşım, Mikhael Rabo'nun tarih

³³ William Henry Paine Hatch, *An Album of Dated Syriac Manuscripts* (Boston: The American Academy of Arts and Sciences, 1946), 19.

³⁴ İndüksiyon döngüsü MS 1 Eylül 312 tarihinden itibaren hesaplanmaya ve kullanılmaya başlanmıştır, bk. Hatch, *An Album of Dated Syriac Manuscripts*, 19.

³⁵ Hristiyanlık inancında bu takvim en çok Vahiy Kitabı 20:1-6'ya dayanmaktadır. Burada, İsa'nın yeryüzüne ikinci kez gelişinden sonra bin yıl sürecek bir krallık kuracağı anlatılır; aynı zamanda bin yıl inancı mecazi olarak Kilise Çağını simgelemektedir, bk. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2014, Vahiy 20: 1-6.

³⁶ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 19, 124, 166, 244, 481.

³⁷ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 547, 609.

yazımını bilgi aktarmanın ötesinde, kendi dünya görüşünü sistematik biçimde inşa ettiği bir zemine dönüştürür.³⁸

4. 1598 Tarihli Süryanice Nüsha: En Eski Tanık ve Metnin Yolculuğu

Mikhael Rabo'nun kendi el yazısıyla kaleme aldığı özgün müellif nüshası günümüze ulaşmamıştır. Bu kaybın, Mor Barsavmo Manastırı'nın farklı dönemlerde uğradığı yıkım ve tahribatlar sırasında gerçekleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Süreci etkileyen başlıca kırılmalardan biri, Patrik III. Ignatios David'in (1222-1252) Süryani Ortodoks Kilisesi içindeki ihtilaflar nedeniyle Rum-Kale'deki Ermeni Patrikhanesi'ne sığınmasıyla yaşanmıştır. Patrik David'in beraberinde pek çok kıymetli elyazmasını götürdüğü bilinmektedir ve bunlar arasında Mikhael Rabo Kroniği'nin müellif nüshasının da yer aldığı kabul edilmektedir. David, 1252 yılında Rum-Kale'de hayatını kaybetmeden önce söz konusu elyazmasını Mor Barsavmo Manastırı'na iadesini vasiyet etmişse de bu nüshanın manastıra ulaşip ulaşmadığı kesin olarak tespit edilememektedir.³⁹

Kronik'in günümüze ulaşan en eski Süryanice nüshası, Mikhael Rabo'nun vefatından yaklaşık dört yüz yıl sonra, 1909 Seleukos yılına (MS 1598) tarihlenen bir kopyadır. Bu elyazması, Gerger bölgesine bağlı 'Urbiş⁴⁰ (ܐܘܪܒܝܫ) köyünden Mikhael bar Barsavmo tarafından istinsah edilmiştir.⁴¹ Uzun yıllar Urhoy'daki Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi'nde muhafaza edilen bu nüsha, Süryani tarih yazımının sürekliliğini temsil eden eşsiz bir belge niteliği taşımaktadır.

Müstensih Mikhael bar Barsavmo'nun elyazmasında bıraktığı derkenar notları, eserin istinsah sürecine ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Bu notlar, yalnızca metni açıklamakla kalmaz, aynı zamanda müstensih metne yönelik bilinçli tutumunu da yansıtır. Söz konusu nüsha, istinsah edilmesinden sonra bir süreliğine Mardin'deki Mor Hananyo (Deyrulzafaran) Manastırı'nda muhafaza edilmiş, ardından sırasıyla Gerger yakınlarındaki Mor Abhay Manastırı'na⁴² ve daha sonra Urhoy'a nakledilmiştir. Mikhael bar Barsavmo'nun Mor Abhay Manastırı'nda rahiplik yaptığı dikkate alındığında⁴³, bu nüshanın da büyük olasılıkla burada istinsah edildiği söylenebilir. Elyazmasının zaman içinde farklı merkezler arasında dolaşımı, onun sadece muhafaza edilen bir metin değil; aynı zamanda aktif biçimde kullanılan, istifade edilen ve dönemin bilgi dolaşımında yer alan dinamik bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır.

18. yüzyılda yaşamış olan Süryani Patrik Ignatios Matay⁴⁴, 1598 tarihli nüshanın boş varaklarına mühürlü bir risale eklemiş ve bu risale aracılığıyla eserin dolaşımına dair önemli bilgiler aktarmıştır. Matay'ın verdiği bilgilere göre, miladi 1791 yılında Mardin şehir merkezinde yaşanan askeri bir kargaşa sırasında, bu nüsha askerler tarafından ele geçirilmiş ve kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak, Kalıtmara⁴⁵ köyünden Khoca Hanna adlı bir Süryani, elyazmasını kendi parasıyla satın alarak muhafaza etmeyi başarmıştır. Hanna'nın vefatından sonra, çocukları bu elyazmasını Deyrulzafaran Manastırı'na vakfetmiştir. Bir süre sonra, Mor Abhay Manastırı'ndan gelen Episkopos Abdallah⁴⁶, söz konusu nüshanın aslen kendi manastırlarına ait olduğunu ileri sürmüştür; Süryani patriğinin onayı ve Hanna'nın çocuklarının rızasıyla elyazması yeniden Mor Abhay Manastırı'na taşınmıştır.⁴⁷

³⁸ Mikhael Rabo'nun kroniğini tematik ve yapısal bütünlük içinde yeniden kurgulanmış bir "metin dokusu" (*zquro d'melto*) olarak ele alan ve bu yaklaşımı Süryani tarihçiliğinin özgün metodolojisiyle ilişkilendiren yaklaşım için, bk. Marianna Mazzola, "A 'Woven-Texture' Narration: On the Compilation Method of the Syriac Renaissance Chronicles (Twelfth-Thirteenth Centuries)", *Sacris Erudiri: Journal of Late Antique and Medieval Christianity* 56 (2017): 450-57.

³⁹ Barhebraei, *Chronicon Ecclesiasticum*, 1874, II:693-94.

⁴⁰ Adıyaman ili Gerger ilçesine bağlı Köklüce (Olbiş) Köyü.

⁴¹ Müstensih isminin geçtiği sayfalar için bk. Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 110, 289, 593, 605, 681, 705.

⁴² *Dayro d'Seblotho* (ܕܝܪܘܬܝܬܐ) yani Merdivenler Manastırı olarak da bilinen Mor Abhay Manastırı, Fırat Nehri'nin sağ kıyısında, Gerger yakınlarındaki Urbiş köyünden yarım saatlik bir yolculuk mesafesindedir. 5. yüzyıldan sonra kurulmuş olup, tarihçiler tarafından ilk kez 9. yüzyılın başlarında zikredilmiştir, 18. yüzyıla kadar aktif olan manastır hakkında bk. Ignatius Aphram I Barsoum, *ܬܠܬܐ ܕܡܝܬܐܬܐ The Scattered Pearls: A History of Syriac Literature and Sciences*, çev. Matti Moosa, Second Revised Edition (New Jersey: Gorgias Press, 2003), 560. Manastırın kalıntıları günümüzde baraj altında kalmıştır.

⁴³ Bu bilgi, Siverek kilisesine ait 1594 miladi tarihli bir İncil üzerine kaydedilen bir kenar notunda geçmektedir, bk. Chabot, *Introduction: Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, I-IV:xxxviii.

⁴⁴ Süryani Patriği Ignatios Matay (1782-1817). Risalede adı Ignatios Matius olarak geçmektedir.

⁴⁵ Günümüz adı Eski Kale olan köy, Mardin'deki Deyrulzafaran Manastırı güzergahında yer almaktadır.

⁴⁶ Mor Abhay Manastırı Metropolitisi Iwannis Abdallah (1800-1835).

⁴⁷ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 21-22.

19. yüzyılın sonlarında Mor Abhay Manastırı'nın yıkılması üzerine, buradaki elyazmaların büyük bölümü Urhoy'daki Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi'ne nakledilmiştir. 1924 yılında ise, Süryani cemaatinin Urhoy'dan kitlesel göç etmesiyle birlikte, yaklaşık 300 elyazmasıyla beraber *Kronik* de Halep'teki Mor Gevargis Kilisesi'ne taşınmıştır.⁴⁸ Böylece 1598 tarihli bu nüsha yalnızca bir metnin aktarımı değil; birçok kuşağın müdahalesiyle biçimlenmiş, tarihi ve kültürel bir taşıyıcıya dönüşmüştür. İçerdiği marjin kayıtlar, müstensih notları ve el değiştirme hikayeleri hem istinsah sürecini hem de eserin toplumsal hafızadaki yerini belgelemektedir.

4.1. Müstensih Notları ve 1598 Nüshasının Yazım Süreci

1598 tarihli Süryanice nüsha, Mikhael Rabo Kroniği'ne ek olarak, müstensih Mikhael bar Barsavmo'nun şahsi notlarını da içermektedir. Bar Barsavmo, metnin çeşitli bölümlerine istinsah süreci, kimliği ve dönemsel bağlama ilişkin notlar düşerek, bu elyazmasının yalnızca bir metin taşıyıcısı değil, aynı zamanda katibinin öznel varlığını yansıtan çok katmanlı bir belge haline getirmiştir. Özellikle 15. kitabın ortasında yer alan ayrıntılı bir kayıta, bar Barsavmo, kendisini “takatsız” ve “günahkâr” olarak tanımlayarak okuyuculardan dua talep eder. Not şu şekildedir:

[illegible]

“Okuyan kişi, gücü yettiği ölçüde yazan takatsiz ve günahkâr Urbişli Mikhael bar Barsavmo için sevgiyle dua etsin. Bu satırlar, hain ve yozlaşmış Yunanların 1909 (MS 1598) yılında kaleme alındı.”⁴⁹

Benzer dualar elyazmasının muhtelif sayfalarında da karşımıza çıkar: “Okuyan kişi, bitkin müstensih Mikhael için dua etsin”; “Bu satırlar 1909 (MS 1598) yılında tamamlandı”; “Okurlar, bu karmaşık satırları yazan aciz ve günahkâr Mikhael için dua etsin”; “Okuyan kişi, aciz ve günahkâr kâtip Urbişli Mikhael için dua etsin” vb. ifadeler⁵⁰, elyazmasının farklı yerlerinde tekrarlanır. Bu tür marjinal notlar, sadece yazma tarihini netleştirmemize imkân tanımaz; bununla birlikte müstensihlik kurumunun kişisel boyutunu, yazma eyleminin manastır geleneğindeki ruhani yönünü de yansıtır. Müstensihin dua talebi, metnin üretim sürecinin aynı zamanda bir ibadet pratiği olarak da kurgulandığını düşündürür.

Elyazmasının Mor Abhay Manastırı'ndan Urhoy'a ne zaman nakledildiği kesin olarak bilinmemekle beraber, 19. yüzyıl ortalarında Urhoy'da bulunduğu belgelenmiştir. Bu bilgi, elyazmasının başında yer alan Arapça-Garşuni⁵¹ ile yazılmış okuyucu notlarıyla doğrulanmaktadır. Bu kayıtlar, sadece metnin fiziksel dolaşımına dair değil, aynı zamanda kolektif hafıza içerisindeki kullanım bağlamına ilişkin veriler de sunar.

4.2. Muş Savroyo'nun Nüshası ve Metin Zinciri

Mikhael bar Barsavmo, istinsah ettiği metnin doğrudan Mikhael Rabo'nun kaleminden çıkmadığını açıkça belirtir. Bir bölümde, kullandığı ana nüshanın 16. yüzyılda yaşamış tanınmış Süryani metropolit Muşe Savroyo tarafından istinsah edildiğini ifade eder. Bar Barsavmo'nun aktarımına göre, Muşe Savroyo doğrudan Mikhael Rabo'nun kendi yazısıyla kaleme aldığı müellif nüshadan istifade etmiştir. Metinde geçen açıklama şöyledir:

⁴⁸ 4 Temmuz 2008 tarihli detaylı bilgi için bk. Gregorios Yuhanna Ibrahim, “Preface”, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex of the Chronicle of Michael the Great*, Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great 1 (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2009), ix.

⁴⁹ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 593; Chabot için üretilen Süryanice nüshada bu bilgi “Orijinal nüshanın yazımı 1909 Yunan (MS 1598) yılında (gerçekleşmiştir)” şeklinde kısaltılmıştır, bk. Mikhael Rabo, *Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166–1199)* ܡܝܚܐܠܐ ܕܡܝܚܐܠܐ ܕܥܢܬܐ ܕܩܝܫܐ ܕܡܝܚܐܠܐ ܕܥܢܬܐ, ed. J.-B. Chabot, c. IV (Paris, 1899), 590.

⁵⁰ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 110, 289, 605, 681.

⁵¹ Garşuni (veya Kharshuni, Gerşunî) tabiri, en genel anlamıyla Süryani harflerle yazılmış Arapça metinleri ifade etmektedir; yazı Süryanicedir fakat dil Arapçadır. Öte yandan, Yunanca, Ermenice, Kürtçe, Malayalam, Farsça ve Türkçe metinlerin Süryanice harflerle yazılması da Garşuni diye adlandırılır; bu durumda Yunanca-Garşuni, Ermenice-Garşuni, Türkçe-Garşuni vb. tabirler kullanılır, bk. Kutlu Akalın ve Zafer Duygu, ed., *Süryanî Literatürü* (Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2017), 21.

המלכה מרתה, הנכדת של המלך חזקיהו, נישאה למלך אשור. המלך חזקיהו נפטר, והמלכה מרתה נשארה באשור. המלך אשור נפטר, והמלכה מרתה נשארה באשור. המלך אשור נפטר, והמלכה מרתה נשארה באשור.

“Kutsal babamız Patrik Mor Mikhael bu kitabı ihtimam ve gayretle derledi. Ben de Mor Mikhael’in istinsah edilmiş nüshasından yazdım. Yani, Metropolit Muş Savroyo, Mor Mikhael’in kendi eliyle yazdığı nüshadan istinsah etti; ben de o nüshadan kopyaladım.”⁵²

Bu ifade, yalnızca Mikhael bar Barsavmo'nun metni hangi kaynaktan istinsah ettiğini ortaya koymakla kalmaz; aynı zamanda *Kronik*'in aktarım zincirinde yer alan figürlerin sürekliliğine de işaret eder. Muş Savroyo, Süryani entelektüel dünyasında önemli bir konuma sahiptir. 16. yüzyılda, Süryani Patriği Abdullah bar Stefanos tarafından Roma'ya gönderilmiş; burada Süryanice Yeni Ahit'in ilk matbu edisyonu üzerinde çalışmış ve Batılı akademik çevrelerle kayda değer ilişkiler kurmuştur.⁵³ Onun istinsah ettiği nüshanın Mikhael Rabo'nun müellif nüshasına dayandığı argümanı, aktarım zincirine otorite kazandırmaktadır. Savroyo'nun her ne kadar 1556 yılından sonra Orta Doğu'ya döndüğü bilirse⁵⁴ de, Mikhael Rabo'nun kroniğini ne zaman ve nerede istinsah ettiği hâlâ kesinlik kazanmamıştır.

Günümüze ulaşan Mikhael bar Barsavmo nüshası, modern araştırmacıların erişimine 19. yüzyılın sonlarında istinsah edilen iki kopya aracılığıyla açılmıştır. Bu kopyalardan ilki, 1888 yılında Urhoy Episkoposu Efrem Rahmani⁵⁵ adına⁵⁶, diğeri ise 1899'da Jean-Baptiste Chabot için yine Urhoy'da hazırlanmıştır.⁵⁷ Bu kopyalar, Mikhael Rabo Kroniği'nin modern bilim dünyasına kazandırılmasında belirleyici rol oynamıştır. 1598 tarihli nüsha günümüzde Hill Museum & Manuscript Library (HMML) koleksiyonunda, *SOOA 00250 S* envanter numarasıyla dijital olarak erişime açıktır.⁵⁸ Ayrıca, 2009 yılında Gorgias Press tarafından yüksek çözünürlüklü tıpkıbasımı yayımlanmış ve araştırmacıların doğrudan çalışma imkânı genişlemiştir. Bu gelişmeler sayesinde, 1598 tarihli nüsha tarihsel, filolojik ve kodikolojik açıdan değerli bir araştırma nesnesi haline gelmiştir. Söz konusu nüsha, toplamda 389 varaktan (≈800 sayfa) oluşmaktadır ve 27,6 x 18,8 x 9,6 cm ölçülerindedir. Her sayfada ortalama 44 satır yer almakta ve sütun düzeni büyük ölçüde üçlü yapı şeklinde korunmaktadır. Elyazmasının ana dili Süryanice olmakla birlikte, bazı sayfalarda Arapça, Arapça-Garşuni kenar notlarına ve nadir de olsa Ermenice bir kayda⁵⁹ da rastlanmaktadır.

5. 1598 Tarihli Nüshanın Keşfi ve Akademik Dünyaya Tanıtılması

Mikhael Rabo'nun kroniği, uzun süre Süryani literatüründe yer almasına rağmen, modern bilim dünyasında doğrudan tanınmamış ve sistematik biçimde ele alınmamıştır. 17. yüzyılda Joseph Assemani, Mikhael Rabo'yu bazı eserlerinde anmakla birlikte, onun *Opus Magnum*'u olan *Kronik*'ini telif eserleri arasında zikretmemiştir.⁶⁰

⁵² Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 298. Muş Savroyo'nun ismi 557. sayfada da zikredilmektedir.

⁵³ Mardin ili Savur (Süryanicede *Savro*) ilçesine bağlı Kaluk köyünün bir yerlisi olan Muş Savroyo'nun yaşamı hakkında bk. Lucas Van Rompay, "Mushe of Mardin (16th cent.) [Syr. Orth.]," *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011), 300-301.

⁵⁴ Van Rompay, “Mushe of Mardin (16th cent.) [Syr. Orth.]”, *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, 301.

³⁵ 7 Kasım 1848'de Musul'da doğan Efrem, 1863'te Roma'ya eğitime gönderildi ve 1873'te orada papazlığa atandı. Musul'a döndüğünde 1880'de Khorepiskopos oldu ve 1887'de V. Ignatius Giwargis tarafından Efrem Rahmani adıyla Urhoy'a metropolit olarak takdis edildi. 1890'da Bağdat ve 1894'te Halep metropolitliği de yapan Efrem Rahmani, 1898'de Süryani Katolik Kilisesi'nin patriği olarak atandı ve bu görevini vefat ettiği 1929'a kadar devam ettirdi, bk. Sebastian P. Brock ve George A. Kiraz, "Rahmani, Ignatius Ephrem II (1848–1929) [Syr. Cath.]", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011), 350.

⁵⁶ Efrem Rahmani adına istinsah edilen nüsha, Lübnan Charfet'deki Süryani Katolik Kilisesi Patrikhanesi arşivinde, Rahmani koleksiyonu adı altında 283 envanter numarasıyla muhafaza edilmektedir, bk. Dorothea Weltecke, *The "Description of the Times" by Mōr Michael the Great (1126-1199): A Study on its Historical and its Historiographical Context*, çev. Anthony Runia, *Eastern Christian Studies* 27 (Leuven-Paris-Bristol, CT: Peeters, 2020), 8: dipnot 11.

⁵⁷ Jean-Baptiste Chabot, “La chronique de Michel le Syrien; Note de M. l’Abbé J.-B. Chabot”, *Comptes rendus des séances de l’Académie des Inscriptions et Belles-Lettres* 43, sy 4 (1899): 477-78.

⁵⁸ Dijital erişim için bk. Hill Museum & Manuscript Library, No: *SOAA 00250 S*, <https://www.vhmdl.org/readingRoom/view/500917> (Erişim Tarihi: 10.03.2025).

⁵⁹ Mikhael, *The Edessa-Aleppo Syriac Codex*, 432.

⁶⁰ Joseph Simonius Assemanus, “Michael Magnus Patriarcha”, *Bibliotheca Orientalis: Clementino-Vaticana*, Tomus Secundus: De Scriptoribus Syris Monophysitis (Roma: Typis Sacrae Congregationis de Propaganda Fide, 1721), 154-56.

Kronik, tarihsel olarak ilk kez Ermeni entelektüel çevrelerde ilgiyle karşılanmıştır. *Kronik*'te Ermeni krallıkları, dini önderler, Haçlılar ve iki kilise arasındaki doktrinel tartışmalara dair sunulan ayrıntılı anlatılar, bu ilginin başlıca nedenleri arasında yer alır. Bu bağlamda, *Kronik*, 13. yüzyıl ortalarında Hısn-Kıfalı (Hasankeyf) Süryani Papaz İšo⁶¹ tarafından Rum-Kale'de orijinal müellif nüshası üzerinden Ermeniceye çevrilmiş ve daha sonra iki farklı versiyon halinde çoğaltılmıştır.⁶² Bu versiyonlardan biri Ermeni tarihçi Vardan Areweltsi⁶³ tarafından, diğeri ise anonim bir Ermeni yazar tarafından aynı yüzyılda yeniden işlenmiştir.⁶⁴ Böylece, Mikhael Rabo'nun eseri, Ermeni tarih yazımıyla sınırlı kalmamış; Orta Çağ boyunca farklı kültürel bağlamlarda da metinsel dolaşıma girmiştir.

19. yüzyılda, Ermenice versiyonlara dayalı çalışmalar Batı akademisinde ilgi görmeye başlamıştır. Süryanice özgün metnin henüz bilinmediği bu dönemde araştırmalar, büyük ölçüde Ermenice çeviriler üzerinden yürütülmüştür. *Kronik*'i Batı literatürüne tanıtan ilk önemli isimlerden biri Édouard Dulaurier olmuştur. Dulaurier, eserin bazı bölümlerini Fransızcaya çevirerek 1848 ve 1849 yıllarında *Journal Asiatique*'te, ardından 1869'da *Recueil des Historiens des Croisades* serisinde yayımlamıştır.⁶⁵ Bu yayınlar, metnin akademik çevrelerde ilk kez ciddiyetle ele alınmasını sağlamıştır.

1868 yılında Victor Langlois tarafından hazırlanan kapsamlı Fransızca çeviri, *Kronik*'in Avrupa bilim dünyasında tanınması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁶ Langlois'nın çalışması, eserin yapısal özelliklerinin ve tarihsel çerçevesinin daha ayrıntılı biçimde analiz edilmesini mümkün kılmıştır. Bu çeviri sürecini takip eden yıllarda, 1870 ve 1871'de Tigran Sawalaneants'ın editörlüğünde kroniğin iki farklı Ermenice versiyonu Kudüs'te basılmıştır.⁶⁷

Bu gelişmelerin ardından, 1894 yılında Albrecht Wirth, Doğu kronikleri üzerine yaptığı araştırmalarda Mikhael Rabo'ya özel bir yer ayırmış ve Langlois'nın Fransızca çevirisini temel alarak bazı bölümleri Almancaya aktarmıştır.⁶⁸ 1898'de ise Ernst von Dobschütz, yayımladığı bir makalede Süryanice özgün metnin artık mevcut olmadığını ifade etmiş; buna rağmen Ermenice versiyonu temel alarak eserin "miafizit" (tek tabiatçı) bir teolojik yaklaşımla kaleme alındığını savunmuştur.⁶⁹ Tüm bu çalışmalar, 19. yüzyıl sonlarına kadar *Kronik*'in yalnızca Ermenice çeviriler üzerinden tanındığını göstermektedir. Süryanice özgün metnin bilimsel dünyaya kazandırılması ise ancak yüzyılın sonunda gerçekleşmiş; bu sayede eser, teolojik, filolojik ve tarihsel açılardan çok daha derinlemesine analiz edilebilir hâle gelmiştir.

Mikhael Rabo Kroniği, 19. yüzyılın sonlarına dek Süryanice orijinal metniyle akademik çevrelerde bilinmiyordu. 1889 yılında Ignazio Guidi, Urhoy Episkoposu Efrem Rahmani'nin yürüttüğü uzun süreli araştırmalar neticesinde, eserin kayıp olduğu düşünülen Süryanice nüshasının Doğu'da tespit edildiğini

⁶¹ Süryanicede [ܝܫܐ ܕܪܒܐ] "Yeşu' veya 'İsa", Ermenicede ise Ischôk (veya Sahak/İshak) olarak da bilinen ve aynı zamanda bir hekim olan Papaz İšo'nun (ö. 1247) kimliği hakkında yapılan güncel bir çalışma için bk. Andrea B. Schmidt, "Isho", the Armenian translator of the Syriac World Chronicle of Patriarch Michael 'Rabbo'", *Studies in Oriental Sources/Միջինորենականություն*, 2024, 1-8.

⁶² İki Ermenice versiyon arasındaki farklar için bk. Andrea Schmidt, "The Armenian Versions I and II of Michael the Syrian", *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 16, sy 1 (2013): 93-128.

⁶³ Vardan Areweltsi (ö. 1271), literatürde "Müverrih Vardan" ve "Vardapet Vardan" olarak da bilinmektedir.

⁶⁴ Andrea Schmidt, "Die armenische Weltchronik des Michael Syrus. Identifikation der zwei Hauptversionen", *Circolazione di testi e superamento delle barriere linguistiche e culturali nella tradizioni orientali*, ed. Rosa Bianca Finazzi vd. (Milano: Biblioteca Abrosiana Centro Ambrosiano, 2021), 3-20.

⁶⁵ Édouard Dulaurier, "Extrait de la Chronique de Michel le Syrien, comprenant l'histoire des temps écoulés depuis l'année VIIIe du règne de l'empereur Justin II, jusqu'à la seconde année du règne de Léon III, l'Isaurien (573- 717), traduit de l'arménien", *Journal asiatique* IV, sy 12 (1848): 281-334 ve *Journal asiatique* IV, sy 13 (1849): 315-76; Édouard Dulaurier, "Extrait de la Chronique de Michel le Syrien", *Recueil des Historiens des Croisades: Documents Arméniens*, c. I (Paris: Imprimerie Impériale, 1869), 311-409.

⁶⁶ Mikhael Rabo, *Chronique de Michel le Grand: Patriarche des Syriens Jacobites, traduite pour la première fois sur la version Arménienne du prêtre Ischôk*, çev. Victor Langlois (Venice: Typographie de l'Académie de Saint-Lazare, 1868).

⁶⁷ Bu nüshaların güncel tıpkıbasımları için bk. Mikhael Rabo, *The Armenian Epitome of the Chronicle of Michael the Great VERSION I-II*, ed. Tigran Sawalaneants, Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great 8-9 (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011).

⁶⁸ Albrecht Wirth, *Aus orientalischen Chroniken* (Frankfurt: Moritz Diesterweg, 1894), 62-84.

⁶⁹ Ernst von Dobschütz, "Die Chronik Michael des Syriens (Nachtrag zu Nr. XV, S. 364-392)", *Zeitschrift für wissenschaftliche Theologie* 41 (1898): 456-59.

ve tam bir kopyasının elde edildiğini kamuoyuna duyurdu.⁷⁰ Bu gelişme, bilim camiasında bir yankı uyandırarak kroniğin Süryanice orijinal metninin yeniden görünür hâle gelmesini sağladı.

1894 yılında Paris merkezli *Société Asiatique*, *Kronik*'in hem Süryanice metnini hem de Fransızca çevirisini yayımlama kararı aldı. Bu görev için Rubens Duval yetkilendirilmiş ve Rahmani ile doğrudan iletişime geçilerek yayına hazırlık sürecinin başlatılması planlanmıştı.⁷¹ Ancak süreç beklendiği şekilde ilerlemedi. Rahmani'nin elindeki metne dair bilgiler netleşmeden önce, 1899 yılında *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*'in yıllık raporunda *Kronik*'in Süryanice nüshasına ilişkin yeni bir açıklama yayımlandı. Bu açıklamada, o dönemde Süryani çalışmalarıyla adını yeni duyuran Jean-Baptiste Chabot'nun metne ilişkin hak iddia ettiği bildirildi. Chabot, Rahmani'nin Avrupa seyahati sırasında metnin bir kopyasıyla Roma'ya gittiğini; ancak orijinal nüshanın yerini gizlediğini ve yayıma dair taahhütlerini yerine getirmediğini ileri sürdü. Bu iddialar, Chabot'nun kendi araştırmalarını doğrudan sürdürmesine ve 1897 yılında Urhoy'daki bir Süryani Ortodoks kilisesinde orijinal nüshayı bizzat tespit ettiğini duyurmasına neden oldu.⁷² Bu gelişme, Chabot'nun daha sonra gerçekleştireceği Fransızca çeviri ve edisyon çalışmalarının temelini oluşturdu.

Kronik'in bazı bölümlerinin Chabot tarafından yayımlanmasının ardından, eserin yayın süreci kamuoyunda tartışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalarda öne çıkan isimlerden biri, Parisli akademisyen François Nau'dur. 1896 yılında *Kronik* üzerine ilk ayrıntılı raporunu yayımlayan Nau⁷³, hem *Société Asiatique* üyesi olması hem de Episkopos Efrem Rahmani adına hareket etmesi nedeniyle süreçle doğrudan ilgili bir figür konumundaydı. Nau, Chabot'yu *Société Asiatique* ile Efrem Rahmani arasında süren akademik iş birliğine müdahale etmekle suçlamış ve tutumunu açık biçimde eleştirmiştir. Nau'ya göre Chabot, metnin kontrolünü tamamen eline geçirmek amacıyla Rahmani'ye yönelik itibarsızlaştırıcı bir strateji izlemiş ve bu tavrını şu sözlerle özetlemiştir: “Ya benim şartlarımı kabul edersin ya da hiçbir şey yapmadığını ve yapmayacağını söyleyerek önce seni itibarsızlaştırır, sonra da yerini alırım.”⁷⁴ Bu ifadeler, *Kronik*'in yayımına dair tartışmaların yalnızca metin üzerindeki teknik haklarla sınırlı kalmadığını; aynı zamanda akademik temsil, otorite ve yayın etiği gibi konuları da içeren daha geniş bir bağlamda yürütüldüğünü göstermektedir.

Bu gelişmelerin ardından, *Kronik*'in yayım süreci *Société Asiatique*'ten alınarak *Académie des Inscriptions et Belles-Lettres*'in himayesine devredildi. Rubens Duval'ın süreçten çekilmesiyle birlikte, yayın çalışmaları fiilen Chabot'nun kontrolüne geçti. Rahmani ise bu gelişmelere karşı sessiz kalmadı. Chabot ile 1893 yılında tanıştığını ve iş birliği girişiminde bulunduğunu belirten Rahmani, sonrasında yazışmaları sonlandırdığını, Halep'te bir matbaa kurarak metnin basımına yönelik hazırlıklar yaptığını ifade etmiştir.⁷⁵ Ancak Chabot'nun Doğu'ya giderek metni doğrudan temin etmesi, Rahmani'nin girişimlerini büyük ölçüde sekteye uğratmıştır.

Dorothea Weltecke'nin aktarımlarına göre, Chabot, 1947 tarihli *Mes chroniques* adlı eserinde metne nasıl ulaştığını ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Chabot, Rahmani'nin engelleme çabalarına rağmen, iki Süryani Ortodoks din adamının yardımıyla ve sahte tabanlı bavullar kullanarak metni iki aşamada Paris'e getirdiğini anlatır.⁷⁶ Bu olay, *Kronik*'in modern yayım sürecinin yalnızca bir yayın faaliyetinden ibaret olmadığını, aynı zamanda metne dair entelektüel ve akademik bir rekabetin de zeminini oluşturduğunu göstermektedir.

⁷⁰ Ignazio Guidi, “Note miscellanea: La Cronica siriana di Michele I”, *Giornale della Società Asiatica Italiana* 3 (1889): 167-69.

⁷¹ Rubens Duval, *Société Asiatique* cemiyetinin 12 Ocak 1894 tarihli toplantı müzakereleri neticesinde alınan karardan önce, Mikhael Rabo Kroniği'nin Efrem Rahmani tarafından bir baskısının hazırlanmakta olduğunu bildirmiştir, bk, “Nouvelles Et Mélanges. Séance Du 12 Janvier 1894.”, *Journal Asiatique* III, 9 (1894): 135-37.

⁷² Chabot, “La chronique de Michel le Syrien; Note de M. l'Abbé J.-B. Chabot”, 477.

⁷³ 13 Kasım 1896 tarihli rapor hakkında bk. François Nau, “Notice sur un manuscrit de l'Histoire de Michel le Grand, patriarche d'Antioche (1126-1199)”, *Journal Asiatique* IX, 8 (1896): 523-27.

⁷⁴ François Nau, “Lettre de S.B. Mgr Rahmani au sujet de la publication de la Chronique de Michel”, *Revue de l'Orient chrétien* 10 (1905): 436.

⁷⁵ Nau, “Lettre de S.B. Mgr Rahmani au sujet de la publication de la Chronique de Michel”, 436-38.

⁷⁶ Chabot'nun Süryani Ortodoks Kilisesi'nde bıraktığı olumsuz imajın ve kırılganlıkların izleri, 20. yüzyılın önde gelen Aramice araştırmacılarından Estonyalı Arthur Wöbös'ün 1984'de Halep'te yaşadığı şaşırtıcı deneyime kadar devam etmiştir; kroniğin Süryanice nüshasının keşfine dair çeşitli diğer detaylar için bk. Weltecke, *The “Description of the Times” by Mōr Michael the Great (1126-1199)*, 8-11.

Chabot'nun Süryanice orijinal metin üzerinden gerçekleştirdiği faksimile ve Fransızca çeviri çalışmaları, *Kronik*'in bilimsel çevrelerde geniş çapta tanınmasını sağladı. Bu süreç, eserin dilsel yönlerinin ötesine geçerek, tarihsel ve teolojik boyutlarıyla da ele alınmasına olanak tanıdı. Chabot'nun katkıları, onu izleyen eleştirel değerlendirmelerle birlikte, 20. yüzyıl boyunca Mikhael Rabo'nun eseri üzerine yapılan filolojik ve tarihsel çalışmaların temelini oluşturmuştur.

Aşağıda sunulan tablo, *Kronik*'in 21 kitabının temel muhtevasını, her bir kitabın bölüm sayısını, 1598 tarihli Süryanice nüshadaki referans aralıklarını ve Jean-Baptiste Chabot tarafından yayımlanan Süryanice faksimile ile Fransızca çeviriye karşılık gelen sayfa numaralarını göstermektedir. Tablo ayrıca eserin sonunda yer alan altı ek metni de içermektedir.⁷⁷

Kitap	İçindekiler	Bölüm Sayısı	Referans aralığı: 1598 nüshası	Referans aralığı: Chabot nüshası ve Fransızca çevirisi
	Önsöz: Amaç ve Yöntem - BOŞLUK -	-	-	-
1	Adem'den Tufan'a kadar. Rahiplik makamı üzerine	8	[1]-[7]	1-6 (I, 3-13)
2	Tufan'dan İbrahim'e kadar dünya tarihi. Rahiplik makamı üzerine	8	[8]-[18]	7-17 (I, 14-32)
3	İbrahim'den Hâkimlere kadar. Atalardan baş kâhinlere kadar	10	[19]-[30]	18-27 (I, 33-48)
4	Hâkimler döneminden Babil esaretinin sonuna kadar (5. bin yılın sonuna kadar). Baş kâhinler	21	[30]-[68]	27-65 (I, 49-104)
5	I. Darius'tan (552-486) İsa'nın Çarmıha gerilişine kadar. Baş kâhinlerden havarilere kadar	10	[69]-[96]	66-93 (I, 105-151)
6	İsa'nın Dirilişinden Büyük Konstantinos'a (324) kadar. Havarilerden Hristiyan Patriklere kadar	10	[97]-[124]	94-121 (I, 152-205)
7	Büyük Konstantinos'tan (324-337) I. Theodosios'a (379-395) kadar. Konsiller ve Heretikler	9	[124]-[166]	121-163 (I, 239-323)
8	Arkadios'tan (395-408) Markianos'a (450-457) kadar. 451 Khalkedon Konsili ve sonuçları	14	[166]-[244]	163-241 (II, 1-125)
9	I. Leon'dan (457-474) I. Ioustinianós'a (527-565) kadar. Kilise çatışmaları	34	[244]-[334]	241-331 (II, 126-281)
10	II. Ioustinos'tan (565-578) Herakleios (610) iktidarına kadar. Kilise Çatışmaları	27	[334]-[406]	331-402 (II, 282-399)
11	Herakleios'tan (610-641) V. Konstantinos'a (741-775) ve İslam fetihlerinin başlangıcından Konstantinopolis kuşatmasına kadar. Ortodoksluğun, İskenderiye ve Antakya patrikleri ile Ermeni katolikoslar tarafından sürdürülmesi	21	[406]-[481]	403-478 (II, 400-529)
12	IV. Leon (775-780) ve el-Mehdi'den (775-785) Theophilos (829-842) ve el-Mutasım'a (833-842) kadar. Patrik Tel-Mahreli Dionysios (818-842)	21	[481]-[547]	478-544 (III, 1-111)
13	III. Mikhael (842-867) ve el-Vasık'tan (842-847), Zoe ile Theodora'ya (1042) kadar; Bizans'ın yeniden fetihleri. Antakya ve İskenderiye Patrikleri	7	[547]-[569]	544-566 (III, 112-148)
14	Türklerin kökeni ve gelenekleri: İlk çağlardan 11. yüzyıla kadar	5	[569]-[574]	566-571 (III, 149-157)
15	Konstantinos Monomakhos'tan (1042-1055) ve aynı zamanda Türk yönetiminin başlangıcından (=Horasan Sultanı Tuğrul Bey'den) 1122'ye kadar. Antakya ve İskenderiye Patrikleri	14	[574]-[608]	571-605 (III, 158-218)

⁷⁷ Tabloyu karşılaştırmak için ayrıca bk. Weltecke, *The "Description of the Times" by Mōr Michael the Great (1126-1199)*, 115-16.

16	1123/4'ten 1143'e kadar (II. Ioannes Komnenos, 1118-1143). Antakya ve İskenderiye Patrikleri	10	[609]-[630]	606-627 (III, 219-257)
17	I. Manouel Komnenos'un (1143-1180) iktidara gelmesinden 1152'ye kadar/ Melitene'de yönetimin değişmesi. Antakya ve İskenderiye Patrikleri	14	[631]-[658]	628-655 (III, 258-308)
18	1153-1165 -BOŞLUK-	11	[659]-[697]	656-694 (III, 309-327)
19	1166'dan [I. Mikhael'in Antakya Süryani Ortodoks patriği olarak seçilmesi] Nureddin Zengi'nin 1174'deki ölümüne kadar. Mikhael'in patrikliği. -BOŞLUK-	11	[698]-[709]	695-706 (III, 328-355)
20	Kudüs Kralı Amaury'nin (1162-1174) ölümünden Selahaddin Eyyubi'nin ilerleyişine kadar (1179). Mikhael'in patrikliği	8	[710]-[723]	707-720 (III, 356-380)
21	I. Manouel Komnenos ve II. Aleksios Komnenos'un (1180-1183) ölümünden, II. Kılıç-Arslan'ın (1156-1192) ve Selahaddin'in (1171-1193) ölümüne kadar, II. Leon'un (1187-1219) yükselişi. Mikhael'in zaferine kadar Süryani Ortodoks patrikliğinde bölünmenin başlaması.	8	[724]-[742]	721-739 (III, 381-413)
Ek-1	Kronikte bahsi geçen tüm kralların ve patriklerin isimleri	-	[744]-[750]	741-747 (III, 427-441)
Ek-2	Süryanilerin/Aramilerin prehistoryası	-	[751]-[754]	748-751 (III, 442-447)
Ek-3	Severus'tan I. Mikhael'e kadar Antakya Patrikleri	-	[752]-[771]	752-768 (III, 448-491)
Ek-4	Kudüs, Edessa, Melitene, Omid ve Tagrit Episkoposları	-	[771]-[772]	768-769 (III, 492-504)
Ek-5	Ermenistan Kralları ve Katolikosları	-	[773]-[778]	770-775 (III, 503-519)
Ek-6	Doğu Apostolik ("Nasturi") Kilisesi Katolikosları	-	[778]-[780]	775-777 (III, 520-523)

Tablo 2. Mikhael Rabo Kroniği'nin Yapısal Dağılımı
(Kitap Sayısı, Bölüm Sayısı ve Nüshalar Arası Referans Karşılaştırması)

Mikhael Rabo Kroniği, bu tartışmalı süreçlerin ardından sadece Süryanice metin olarak değil, farklı dillerde yapılan çeviriler aracılığıyla da bilim dünyasında daha geniş bir dolaşıma kavuşmuştur. *Kronik*, bilindiği üzere, ilk olarak 1246 yılında Hasankeyfli Süryani Papaz İšo tarafından Ermeniceye çevrilmiş ve iki farklı versiyon halinde çoğaltılmıştır. Bu çeviri sayesinde metin, Ermeni tarih yazım geleneğinde erken bir dönemden itibaren yer edinmiştir.⁷⁸

1759 yılında Şam Metropolitisi Sadadlı⁷⁹ Yuhanon Şukayr bar İsa⁸⁰ tarafından yapılan Arapça-Garşuni çeviri ise, metnin Arapça yazı kültürüne dahil olmasına imkân tanımıştır. Şukayr bar İsa'nın Arapça-Garşuni nüshası 18. ve 19. yüzyıllarda farklı müstensihler tarafından istinsah edilerek en az dört kez daha üretilmiştir.⁸¹

Kronik, 19. yüzyılda Ermenice versiyonlar üzerinden yapılan çalışmalar ile Batı literatürüne girmiştir. 1868'de Victor Langlois'nın, Ermenice bir versiyonu Fransızcaya tercüme etmesinin ardından, 1899-1905 yılları arasında Jean-Baptiste Chabot, 1598 tarihli Mikhael bar Barsavmo

⁷⁸ Metnin Ermenice mütercimi İšo ve söz konusu çevirinin iki farklı versiyonuna dair ayrıntılı bilgiler ve ilgili kaynaklar için bk. 56, 57 ve 62 numaralı dipnotlar.

⁷⁹ Suriye'de Karyeteyn ve Humus arasında bir köy adı.

⁸⁰ Yuhanan Şukayr (=Yuhanna Shuqayr al-Sadadi) aynı zamanda Gregorios Yuhanon bar-Shayullah olarak da bilinmektedir, bk. George A. Kiraz, "Yuhanon XIV bar Shayullāh Gregorios Yuhanon (ca. 1705[?]-1783) [Syr. Orth.]", *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, ed. Sebastian P. Brock vd. (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011), 444.

⁸¹ Chabot, *Introduction: Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166-1199)*, I-IV:xlili-l.

nüşasına (Urfa-Halep Kodeksi) dayanan Süryanice metni esas alarak eserin tamamını Fransızcaya çevirmiş ve Süryanice faksimile ile birlikte dört cilt halinde neşretmiştir.⁸²

1996 yılında, Musul Metropolitisi Mor Grigorios Saliba Shamoun tarafından yapılan modern Arapça çeviri ise eserin Arapça gelenekteki yerini yeniden güçlendirmiştir.⁸³ 2013 yılında Robert Bedrosian, Ermenice versiyonlara dayanarak *Kronik*'i İngilizceye çevirmiştir.⁸⁴ 2014 yılında ise Matti Moosa, metni doğrudan Süryanice aslından ve Arapça-Garşuni nüshalarından İngilizceye tercüme etmiş ve bu sayede metnin akademi dünyasında erişilebilirliğini arttırmıştır.⁸⁵ *Kronik*'in en güncel çevirisi ise 2019 yılında Amir Harrak tarafından gerçekleştirilmiş; eserin 15-21. kitapları Süryanice edisyon eşliğinde İngilizce olarak yayımlanmıştır.⁸⁶

Türkçeye yönelik ilk çeviri girişimi ise Hrant Andreasyan’a aittir. Andreasyan, 1944 yılında eserin İslâm sonrası bölümlerini Fransızca ve Ermenice versiyonlara dayanarak Türkçeye aktarmış; ancak Kilise tarihine dair bölümleri kapsam dışı bırakmıştır. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’nde bulunan bu çeviri, iki ayrı kısım halinde hazırlanmış olmasına rağmen, bugüne dek yayımlanmamıştır.⁸⁷ Bu nedenle, *Kronik*’in Türkçede hâlâ yeterince temsil edilmediği ve akademik dolaşımının sınırlı kaldığı söylenebilir. Dolayısıyla bu makale, söz konusu boşluğu doldurma yönünde atılmış bir adım olarak, hem 1598 tarihli Süryanice nüshayı tanıtmayı hem de eserin bilimsel potansiyelini ortaya koymayı hedeflemektedir.

SONUÇ

Bu makale, 12. yüzyıl Süryani Ortodoks Patriği Mikhael Rabo'nun *Kronik* adlı eserinin günümüze ulaşan en eski Süryanice nüshası olan 1598 tarihli elyazmasını tarihsel ve filolojik düzlemde ele almıştır. Çalışmada, söz konusu nüshanın üretim ve istinsah zinciri, dolaşım süreci, kodikolojik özellikleri ve modern akademik çevrelerdeki tanıtımı gibi başlıca temalar araştırılmış; elyazmasının taşıdığı kültürel ve tarihsel değer vurgulanmıştır.

Mikhael bar Barsavmo adında Süryani bir rahip tarafından 1598 yılında istinsah edilen bu nüsha, yalnızca metnin korunmasını sağlamamakta, aynı zamanda geç dönem Süryani yazı geleneğine dair önemli ipuçları barındıran istisnai bir tanıklık niteliği taşımaktadır. *Kronik*, yapısal bütünlüğü, sembolik düzeni, çok katmanlı zaman sistemleri ve teolojik göndermelerıyla klasik Süryani tarih yazımının en sistemli örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Eserin Ermenice, Arapça-Garşuni, Fransızca, Arapça ve İngilizceye yapılan çevirileri, *Kronik*'in farklı dini ve entelektüel çevrelerde nasıl etki yarattığını açıkça ortaya koymaktadır. Türkçeye yönelik ilk çeviri girişimi Hrant Andreasyan'a ait olmakla birlikte, metnin büyük bölümü hâlâ Türkçe okurlar için erişilebilir değildir. Son yıllarda yapılan yeni çeviri ve edisyon çalışmaları, *Kronik*'in bilimsel değerini ve tarih yazımındaki yerini pekiştirmiştir. Bu makale kapsamında ele alınan 1598 tarihli Süryanice nüsha, eserin günümüze ulaşan en erken ve otantik tanığı olarak gerek kodikolojik gerekse tarihsel açıdan benzersiz bir kaynak olduğunu göstermektedir. Nüshanın özellikleri ve tarihsel dolaşımı, Süryani tarih yazımı, kilise tarihi ve Orta Çağ Türk-İslam ilişkileri bağlamında önemli bir referans noktası oluşturmakta; modern akademik çevrelerde yeniden keşfedilen *Kronik*'in araştırmacılar arasında artan ilgisine katkı sağlamaktadır.

Yurt dışında, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren *Kronik* üzerine birçok filolojik ve tarihsel çalışma yürütülmüş olmasına karşın, Türkiye’de bu eserin tanınırlığı sınırlı kalmıştır. Bu

⁸² Fransızca çeviriler ve Chabot adına üretilen Süryanice nüsha için bk. Mikhael Rabo, *Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166–1199)*, çev. J.-B. Chabot, c. I-IV (Paris: Ernest Leroux, 1899-1905).

⁸³ Mikhael Rabo, *ܟܬܒܬܐ ܡܝܚܕܐ ܕܡܝܚܕܐ ܕܡܝܚܕܐ* *The General Chronicle of Michael the Syrian, Patriarch of Antioch*, çev. Mar Gregorios Saliba Shamoun, Syriac Patrimony 14-16 (Damascus: Sidawi Printing House, 1996).

⁸⁴ Mikhael Rabo, *The Chronicle of Michael The Great, Patriarch of the Syrians*, ղեւ. Robert Bedrosian, Sources of the Armenian Tradition (N.J.: Long Branch, 2013).

⁸⁵ Mikhael Rabo, *The Syriac Chronicle of Michael Rabo (the Great): A Universal History from the Creation*, çev. Matti Moosa (Teaneck, New Jersey: Beth Antioch Press, 2014).

⁸⁶ Mikhael Rabo, *The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo Syriac Codex): Books XV-XI From the Year 1050 to 1195 AD*, rev. Amir Harrak, Gorgias Chronicles of Late Antiquity 3 (Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2019).

⁸⁷ Mikhael Rabo, *Suryani Patrik Mihailin Vakainamesi: Birinci Kısım (632-1042)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha), 1944); Mikhael Rabo, *Suryani Patrik Mihailin Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha), 1944).

doğrultuda makale, Mikhael Rabo'nun tarih anlayışına ve Süryani tarih yazımının temel yapısal özelliklerine dair genel bir çerçeve sunmakta; *Kronik*'in Türkiye'deki akademik çalışmalarda daha fazla tanınmasına yönelik önemli bir adım teşkil etmektedir. Böylelikle, gelecekte yapılacak araştırmalar için yeni bir alan açılması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- [illegible]

- . *Süryanilerde Tarih Yazıcılığı*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Ginkel, Jan J. van. "Michael the Syrian and His Sources: Reflections on the Methodology of Michael the Great as a Historiographer and Its Implications for Modern Historians". *Journal of the Canadian Society for Syriac Studies* 6 (2006): 53-60.
- Gregory, Timothy E. "Messalianism". *The Oxford Dictionary of Byzantium*, editör Alexander P. Kazhdan, Alice-Mary Talbot, Anthony Cutler, Timothy E. Gregory ve Nancy P. Ševčenko, 2:1349-50. New York - Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Guidi, Ignazio. "Note miscellanee: La Cronica siriana di Michele I". *Giornale della Società Asiatica Italiana* 3 (1889): 167-69.
- Hage, Wolfgang. "Michael der Syrer (1126/27–1199)". *Theologische Realenzyklopädie*, 22:710-12, 1992.
- Hatch, William Henry Paine. *An Album of Dated Syriac Manuscripts*. Boston: The American Academy of Arts and Sciences, 1946.
- Ibrahim, Gregorios Yuhanna. "Preface". *The Edessa-Aleppo Syriac Codex of the Chronicle of Michael the Great*, ix-xii, *Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great* 1. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2009.
- Kiraz, George A. "Yuḥanon XIV bar Shayullāh Gregorios Yuḥanon (ca. 1705[?]-1783) [Syr. Orth.]". *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, editör Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz, ve Lucas Van Rompay, 444. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2014.
- Mazzola, Marianna. "A 'Woven-Texture' Narration: On the Compilation Method of the Syriac Renaissance Chronicles (Twelfth-Thirteenth Centuries)". *Sacris Erudiri: Journal of Late Antique and Medieval Christianity* 56 (2017): 445-63.
- Mikhael Rabo. *Chronique de Michel le Grand: Patriarche des Syriens Jacobites, traduite pour la première fois sur la version Arménienne du prêtre Ischôk*. Çeviren Victor Langlois. Venice: Typographie de l'Académie de Saint-Lazare, 1868.
- . *Chronique de Michel le Syrien: Patriarche Jacobite d'Antioche (1166–1199)*. Çeviren J.-B. Chabot. C. I-IV Paris: Ernest Leroux, 1899-1905.
- . *Suryanî Patrik Mihailin Vakainamesi: Birinci Kısım (632-1042)*. Çeviren Hrant D. Andreasyan. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha), 1944.
- . *Suryanî Patrik Mihailin Vakainamesi: İkinci Kısım (1042-1195)*. Çeviren Hrant D. Andreasyan. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Basılmamış Nüsha), 1944.
- . *The Armenian Epitome of the Chronicle of Michael the Great VERSION I-II*. Editör Tigran Sawalaneants. *Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great* 8-9. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011.
- . *The Chronicle of Michael The Great, Patriarch of the Syrians*. Çeviren Robert Bedrosian. *Sources of the Armenian Tradition*. N.J.: Long Branch, 2013.
- . *The Chronicle of Michael the Great (The Edessa-Aleppo Syriac Codex): Books XV-XI From the Year 1050 to 1195 AD*. Çeviren Amir Harrak. *Gorgias Chronicles of Late Antiquity* 3. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2019.
- . *The Edessa-Aleppo Syriac Codex of the Chronicle of Michael the Great*. Editör Gregorios Yuhanna Ibrahim. *Texts and Translations of the Chronicle Michael the Great* 1. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2009.
- . *ܩܕܝܫܐ ܕܡܚܠܐ ܕܫܪܝܝܢܐ ܕܡܚܠܐ ܕܫܪܝܝܢܐ The General Chronicle of Michael the Syrian, Patriarch of Antioch*. Çeviren Mar Gregorios Saliba Shamoun. *Syriac Patrimony* 14-16. Damascus: Sidawi Printing House, 1996.

- . *The Syriac Chronicle of Michael Rabo (the Great): A Universal History from the Creation*. Çeviren Matti Moosa. Teaneck, New Jersey: Beth Antioch Press, 2014.
- Nau, François. “Lettre de S.B. Mgr Rahmani au sujet de la publication de la Chronique de Michel”. *Revue de l’Orient chrétien* 10 (1905): 435-38.
- . “Notice sur un manuscrit de l’Histoire de Michel le Grand, patriarche d’Antioche (1126-1199)”. *Journal Asiatique* IX, 8 (1896): 523-27.
- “Nouvelles Et Mélanges. Séance Du 12 Janvier 1894.” *Journal Asiatique* III, 9 (1894): 135-37.
- Obolensky, Dimitri. “Cathars”. *The Oxford Dictionary of Byzantium*, editör Alexander P. Kazhdan, Alice-Mary Talbot, Anthony Cutler, Timothy E. Gregory ve Nancy P. Ševčenko, 1:391-92. New York - Oxford: Oxford University Press, 1991.
- Schmidt, Andrea. “Die armenische Weltchronik des Michael Syrus. Identifikation der zwei Hauptversionen”. *Circolazione di testi e superamento delle barriere linguistiche e culturali nella tradizioni orientali*, editör Rosa Bianca Finazzi, Francesca Forte, Claudia Milani, ve Marco Moriggi, 3-20. Milano: Biblioteca Abrosiana Centro Ambrosiano, 2021.
- . “The Armenian Versions I and II of Michael the Syrian”. *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 16, sy 1 (2013): 93-128.
- Schmidt, Andrea B. “Isho’, the Armenian translator of the Syriac World Chronicle of Patriarch Michael ‘Rabbo’”. *Studies in Oriental Sources/Արևելագրական աղբյուրագիտություն*, 2024.
- SOAA 00250 S. <https://www.vhmmml.org/readingRoom/view/500917>.
- Van Rompay, Lucas. “Mushe of Mardin (16th cent.) [Syr. Orth.]”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, editör Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz, ve Lucas Van Rompay, 300-301. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011.
- Vööbus, Arthur. *Syrische Kanonessammlungen: Ein Beitrag zur Quellenkunde, I: Westsyrische Originalurkunden, 1, A-B*. 2 c. CSCO 307, 317, Subs. 35, 38. Louvain: Secrétariat du CorpusSCO, 1970.
- Weltecke, Dorothea. “Michael I Rabo (d. 1199) [Syr. Orth.]”. *Gorgias Encyclopedic Dictionary of the Syriac Heritage*, editör Sebastian P. Brock, Aaron M. Butts, George A. Kiraz, ve Lucas Van Rompay, 287-90. Piscataway, NJ: Gorgias Press, 2011.
- . “Michael the Great”. *Franks and Crusades in Medieval Eastern Christian Historiography*, editör Alex Mallett, 213-42. Outremer 10. Turnhout: Brepols, 2020.
- . “Originality and Function of Formal Structures in the Chronicle of Michael the Great”. *Hugoye: Journal of Syriac Studies* 3:2 (2000): 173-203.
- . *The “Description of the Times” by Mōr Michael the Great (1126-1199): A Study on its Historical and its Historiographical Context*. Çeviren Anthony Runia. Eastern Christian Studies 27. Leuven-Paris-Bristol, CT: Peeters, 2020.
- . “The World Chronicle by Patriarch Michael the Great (1126-1199): Some Reflections”. *Journal of Assyrian Academic Studies* 11:2 (1997): 6-29.
- Witakowski, Witold. “Syriac Historiographical Sources”. *Byzantines and Crusaders in Non-Greek Sources, 1025-1204*, editör Mary Whitby, 251-81. British Academy, 2006.
- Wirth, Albrecht. *Aus orientalischen Chroniken*. Frankfurt: Moritz Diesterweg, 1894.